

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมและเสนอเพื่อเป็นแนวทางการทำวิจัย ดังต่อไปนี้

- 2.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม
 - 2.1.1 ความรู้ทั่วไปและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
- 2.2 ระบบของการจัดการศึกษาทั่วไป
 - 2.2.1 การจัดการศึกษาในระบบ
 - 2.2.2 การจัดการศึกษานอกระบบ
 - 2.2.3 การศึกษาตามอัธยาศัย
- 2.3 ประเภทของการจัดการศึกษาอิสลาม
 - 2.3.1 การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ
 - 2.3.1.1 อิสลามศึกษาในโรงเรียนรัฐ
 - 2.3.1.2 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
 - 2.3.1.3 โรงเรียนเอกชนสามัญ
 - 2.3.2 การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบ
 - 2.3.1.1 ตาดีกา
 - 2.3.1.2 ปอเนาะ
 - 2.3.3 การศึกษาอิสลามตามอัธยาศัย
 - 2.3.3.1 มัจลิสติลมียะและการเรียนการสอนตามบ้านของผู้รู้
- 2.4 ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมุสลิม
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม

2.1.2 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม

Talat Sultan (1992) ได้กล่าวไว้ว่า Education ในภาษาอังกฤษนั้นมาจากคำว่า Educare ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเลี้ยงดู ดูแล อบรม รักษาการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน ดังนั้นในบริบทการศึกษาอิสลาม การศึกษาอิสลามจึงเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้สอดคล้องกับค่านิยมหลักปฏิบัติที่วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและซุนนะฮ์ เกี่ยวกับคำศัพท์ที่หมายถึงการศึกษาอิสลามนั้น นักวิชาการและนักการศึกษาอิสลามได้ให้ความหมายไว้ทั้งในเชิงภาษาและเชิงวิชาการ ดังนี้

1) ความหมายของการศึกษาในทางภาษา

ความหมายการศึกษาในภาษาอาหรับจะใช้คำว่า อัลดร์บียะฮฺ التّربية เมื่อใช้ในบริบทการศึกษาในอิสลามจะพบว่ามหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาในประเทศอาหรับจะใช้คำว่า การศึกษาอิสลาม หรือ التّربية الإسلاميّة อัลดร์บียะฮฺ อัลดร์บียะฮฺ

Abd al-Rahman al-nihlawi (2003) ได้นำเสนอความหมายของคำว่า อัลดร์บียะฮ์ จากพจนานุกรมภาษาอาหรับว่ามาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับสามคำคือ

1. มาจากคำว่า เราะบา ยัรบู หมายถึง การเพิ่มพูนขึ้นและเจริญงอกเงย ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานซูเราะห์อิรุม อายะห์ที่ 39

وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِّيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

แปลความว่า : “ และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายออกไปจากทรัพย์สิน (ดอกเบี้ย) เพื่อให้มันเพิ่มพูนในทรัพย์สินของมนุษย์ มันจะไม่เพิ่มพูน ณ ที่อัลลอฮ์และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายไปจากชะกาต โดยพวกเจ้าปรารถนาพระพักตร์ของอัลลอฮ์ คนเหล่านั้นแหละพวกเขาคือผู้ได้รับการตอบแทนอย่างทวีคูณ”

2. มาจากคำว่า เราะบียา ยารบา หมายถึง การกำเนิด การเติบโต การเลี้ยงดู

3. มาจากคำว่า (ร็อบบะ ะรুবบุ) หมายถึง การแก้ไข การปรับปรุงให้ดีขึ้น การสั่งสอน การปกครองดูแล

Abd al-Rahman al-nihlawi (2003) ได้ระบุอีกว่า จาการากศัพท์ดังกล่าวข้างต้นนั้น มีนักวิชาการสรุปความหมายของคำว่า อัลดัรบียะห์ ไว้ดังนี้

อัลรอฆิบ อัลอัศฟาฮานีย์ (Al Asfani ,502 AH.) ได้กล่าวว่า อัรรอบบา ที่เป็นรากศัพท์ของคำว่าอัลดัรบียะห์ หมายถึง การสร้างหรือการส่งเสริมสิ่งหนึ่งๆ ให้ไปถึงเป้าหมายหรือไปถึงขีดความสมบูรณ์ตามขั้นตอน

อัลบัยฎอวีย์ (Al-baidhowy, 685 AH.) ได้กล่าวไว้ในหนังสืออธิบายของท่านว่า อัร-รอบ ที่เป็นรากศัพท์ของคำว่า อัลดัรบียะห์ นั้นหมายถึง การทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดไปสู่จุดหมายหรือไปสู่ความสมบูรณ์ของมัน โดยเป็นไปในลักษณะที่ค่อยๆเป็นค่อยๆไปที่ละขั้นตอน

2) ความหมายของการศึกษาในเชิงวิชาการ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษา หรือ อัลดัรบียะห์ ไว้หลากหลายมิติ และหลากหลายบริบทดังนี้

คอลิด ฮามิด อัลฮาซิมีย์ (Khalid Hamid Al Hashimy, 2000) ได้กำหนดนิยามของคำว่า อัลดัรบียะห์ ว่าหมายถึง การพัฒนาและส่งเสริมมนุษย์อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้มีความสมบูรณ์ในทุกๆด้าน โดยวางอยู่บนพื้นฐานของคำสอนอิสลาม จากคำนิยามนี้ทำให้เราทราบว่า การอัลดัรบียะห์นั้นต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมาย โดยพัฒนาส่งเสริมในทุกๆด้าน เพื่อความสงบสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า การห่างไกลจากอัลดัรบียะห์ไม่ใช่อิสลามเช่น นัศรอณีย์ ยะฮูดี เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาอิสลาม **التربية الإسلامية** หมายถึง กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถและทักษะของบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตในทุกแง่มุม หรือ กระบวนการสร้างบุคคลให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ เป็นการเตรียมความพร้อมหรือพัฒนามนุษย์ให้อยู่ในแนวทางที่ดีที่ถูกต้อง

2.1.3 เป้าหมายและความสำคัญของการจัดการการศึกษาอิสลาม

ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาอิสลาม ทั้งนี้เนื่องจากชีวิตของคนและสังคมจะพัฒนาไปได้นั้นจะต้องอาศัยความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปรับใช้และนำไปเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน ดังแนวคิดทางการศึกษาดังนี้

กรมวิชาการ (2546) ได้กล่าวว่า การศึกษาอิสลามนั้นมุสลิมทุกคนมีหน้าที่ต้องถือปฏิบัติเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้น เยาวชนมุสลิมในประเทศไทยทุกคนต้อง

ได้รับการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลามอย่างเสมอภาค มีความรู้ และความเข้าใจ ยึดมั่น ศรัทธา และปฏิบัติตนตามหลักการศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมและจริยธรรม

อิบราฮีม ณรงครักษาเขต (2552) ได้กล่าวถึงหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาอิสลามของอิบนุสินาวา ท่านได้ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเด็ก ในขณะที่พวกเขาอายุยังน้อยซึ่งการฝึกฝนเด็ก ๆ ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. การปลูกฝังนิสัยที่ดีแก่เด็ก ๆ ก่อนที่เขาจะถูกครอบงำจากการกระทำที่ชั่วร้าย
2. ฝึกฝนให้เด็กมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด โดยไม่เห็นด้วยกับการลงโทษแต่กรรมที่เด็กทำผิดสามารถลงโทษได้

เป้าหมายของการศึกษาตามทัศนะของอิบนุสินาคือการนำประโยชน์จากความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นท่านเห็นว่าการศึกษาแก่เด็กนั้น ควรที่จะสอนให้เขานั้นได้เรียนรู้ชีวิตของตนเอง สอนให้เขารู้จักพึ่งตนเอง และท่านเชื่ออีกว่า การฝึกฝนทางสติปัญญาควรเริ่มด้วยการศึกษาอัลกุรอาน ภาษาอาหรับ หลักการทางศาสนา การปลูกฝังนิสัยที่ดีให้แกเด็กเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถจะพัฒนาสติปัญญาของเด็กได้ในโอกาสต่อไป ท่านจึงได้แนะนำเด็ก ๆ ให้ท่องจำอายะฮ์ต่าง ๆ เพราะการจำสิ่งเหล่านี้สามารถทำให้การจำของมนุษย์ได้รับการพัฒนาและท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีมีแนวคิดที่ว่าเด็ก ๆ ควรได้รับการพัฒนาที่เน้นด้านบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยที่สมบูรณ์สอนสิ่งที่ย่าง ๆ และสอนอัลกุรอานเป็นลำดับแรก และนักปราชญ์มุสลิมอีกท่านคืออัลเฆาะซาลีได้เน้นในเรื่องการพัฒนาบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยที่ดีให้กับเด็กๆ โดยเห็นว่าควรสอนอัลกุรอานเป็นลำดับแรก

Sajjad Rizavi (1986) ได้กล่าวถึงทัศนะของอิบนุ ซินาวา ว่าเป้าหมายของการศึกษา คือการนำประโยชน์จากความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิต

อิบราฮีม ณรงครักษาเขต (2551) ได้กล่าวถึงทัศนะของ บุรฮานุดดีน อัล-ซรรนุญีมี่ว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) แสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์
- 2) ชีวิตในอนาคต
- 3) ขจัดความไม่รู้
- 4) รักษาศาสนาและ
- 5) การอยู่รอดของอิสลาม

สัยยิดนากิบ อัลออตตาส (1991) มีทัศนะว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตกัลญานชน (الإنسان الصالح) อินซานซอลิฮฺ) ท่านกล่าวว่ามนุษย์ที่ซอลิฮ์นั้นคือบุคคลที่มีอะดับ

Muhd Shasif Khan (1968) ได้กล่าวถึงทัศนะของอัลเฆาะซาลี ว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่ออัลลาคที่คืออันจะทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะระหว่างความดีกับความชั่วได้

อิบนู คอลดูน (1980) มีทัศนะว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อให้นักเรียนสามารถวางแผนที่จะตอบสนองความต้องการของสังคม
2. เพื่อแสวงหาความรู้ที่อยู่เหนือความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัส
3. เพื่อพัฒนาบุคลิกนิสัยให้สอดคล้องกับศาสนา เพราะสิ่งนี้จะทำให้มนุษย์

สามารถดำรง ชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข

4. เพื่อให้นักเรียนมั่นใจกับวิถีการดำเนินชีวิต

อิบนู คอลดูน จึงได้ให้ความสำคัญกับการศึกษามากเพราะท่านถือว่าการศึกษามีผลอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ท่านยังเชื่ออีกว่ามนุษย์ต่างกับสัตว์ตรงที่ทัศนะคติต่อสังคมซึ่งบรรลุได้โดยการใช้สติปัญญา สิ่งเหล่านี้ไม่มีในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นสถาบันการศึกษา คือสถาบันทางสังคมที่สำคัญ และการศึกษานั้นจะพัฒนาไปได้ตามความประสงค์ของสังคม โดยเป็นไปอย่างช้าๆ (Ibrahim Narongraksakhet, 1993)

นูริยะ เจ๊ะอุบง (2557) ได้กล่าวว่าการจัดการศึกษาในอิสลามเป็นสิ่งที่ยึดตามหลักคำสอนของอัลกุรอานและอัลหะดีษ โดยคำนึงถึงคุณค่าของมนุษยชาติ เป็นแนวคิดที่สังคมในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถือปฏิบัติ และสาเหตุที่ทำให้การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื่องจากในปัจจุบันมิได้นำอิสลามดังกล่าวมาใช้ในการจัดการศึกษา จึงส่งผลให้อิสลามในปัจจุบันต้องเผชิญกับภาวะความตกต่ำและถดถอย เพราะคนหันไปเลียนแบบจากสังคมในตะวันตก เพราะเห็นว่าการบริหารจัดการแบบโลกตะวันตกได้รับการยอมรับจากสังคมโลกอย่างรวดเร็ว เนื่องจากสังคมมองถึงความก้าวหน้าและความทันสมัย ขณะที่การจัดการศึกษาอิสลามแม้ว่าจะมีศักยภาพที่สามารถเติบโตและพัฒนาได้ แต่เนื่องจากสังคมมุสลิมยังขาดการพัฒนาให้มีความก้าวหน้าและสามารถแข่งขันกับระบบอื่นได้ จึงทำให้ระบบการศึกษาของอิสลามขาดความสนใจจากสังคมโลก ทั้งที่ความเป็นจริง แนวคิดของอิสลามนั้นเป็นสามารถผนวกกับแนวคิด ทั้งจากซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกได้ เพราะอิสลามนั้นเป็นศาสนาที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ประทานมาให้แก่มวลมนุษยชาติ มีศัจจะและสมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นสิ่งที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงปรีชาญาณและรอบรู้ยิ่ง จึงได้สร้างสิ่งที่สมบูรณ์แบบที่สุดมาให้แก่มนุษยชาติ อย่างไรก็ตามสิ่งที่สมบูรณ์แบบเหล่านี้ นั้น กลับถูกแทนที่ด้วยแนวคิดจากชาติตะวันตกที่ได้คิดค้นขึ้นมา ทั้งยังได้รับการอุมมุชจากสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการโฆษณาสร้าง ความเชื่อ จึงส่งผลให้ความเชื่อของมุสลิมที่มีต่อหลักคำสอนอิสลามนั้นต้องไขว้เขว จึงเกิดการเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดแบบอิสลามกับแนวคิดแบบร่วมสมัย ทั้งที่ความจริงแนวคิดร่วมสมัยที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบันนั้นมาจากแนวคิดของนักปราชญ์นักวิชาการอิสลามในยุคก่อนทั้งสิ้น จึงเป็นหน้าที่

สำคัญที่บรรดานักปราชญ์มุสลิมทุกสาขาวิชาในยุคปัจจุบันจะต้องทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดอิสลาม และเผยแพร่สิ่งเหล่านั้นออกไปให้ได้อย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการไขความคลุมเครือในแนวคิดอิสลามให้หมด ซึ่งต้องอาศัยการบอกกล่าวเชิญชวนให้ทุกคนหันกลับมาสนใจการศึกษาภายใต้ระบบอิสลาม (อะหมัด อิบรอฮีมอูซูน, 2553) ในอิสลามมีคำสอนที่ครอบคลุมในทุกแง่มุมของชีวิต มีคำสอนที่ครอบคลุมชีวิตทุกด้าน มีทั้งหลักจริยธรรมและหลักกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบชีวิตของบุคคลและสังคมให้มีความสมบูรณ์ เพื่อที่จะให้บุคคลได้ดำเนินชีวิตอย่างมีสันติสุข (มาโนชญ์ พงษ์, 2546) เป็นประจักษ์ของความสำเร็จ และเป็นกุญแจแห่งอารยธรรม ดังนั้นจึงไม่มีประชากรใดในโลกอันกว้างใหญ่นี้ ที่ปฏิเสธความสำคัญของการศึกษา เพราะต่างตระหนักดีว่าพวกเขามีอาจจะดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุขหากปราศจากการศึกษา ความจริงการศึกษานั้นไม่เพียงแต่จะมีความจำเป็นต่อมนุษย์เท่านั้น หากแต่ยังมีความสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมวลลูกอื่นๆ ของอัลลอฮ์อีกด้วย (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546)

ดังนั้น จุดมุ่งหมายสูงสุดในวิถีชีวิตมุสลิมทุกคน นั่นก็คือ การมุ่งสู่ความเป็นบ่าวที่ดี การศึกษาอิสลามจึงเป็นปัจจัยที่ชักนำให้ประพฤติและปฏิบัติตน ฝึกฝน และควบคุมตนเองให้เป็นคนดีดังที่อิสลามได้กำหนด ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่อิสลามได้กำหนดนั้น ก็จะส่งผลให้บุคคลหนึ่งกลายเป็นคนดีตามที่สังคมมุ่งหวังและกำหนดเช่นกัน นับเป็นความสำเร็จที่ทุกคนได้มุ่งหวังก็คือการเป็นคนดีในโลกนี้ และมุ่งสู่ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้น การศึกษาอิสลามจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมุสลิมที่จะต้องเรียนรู้ (ไมซาเร๊ะ ขุนรักษ์, 2557)

การจัดการศึกษาในอิสลามจึงต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการสร้างความงอกงามและความเจริญให้แก่มนุษย์ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกๆ ด้านทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา อัลกุรอานจึงเปรียบเสมือนธรรมนูญแห่งมนุษยชาติที่เพียบพร้อมด้วยทุกมาตราที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติใช้สู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า ตั้งแต่เริ่มแรกของการประทานอัลกุรอาน จนกระทั่งปัจจุบันจวบจนวันสิ้นโลก อัลกุรอานไม่เคยมีการสังคายนา แก้ไข ตัดตอนหรือเพิ่มเติมส่วนใดแม้เพียงพยางค์เดียว การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการศึกษาที่พยายามสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนที่ยอมศิโรราบภายใต้อำนาจอันไร้ขอบเขตของอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง เกิดจิตวิญญาณในการเรียนรู้ รักที่จะเรียนรู้ มีความใฝ่รู้และใฝ่เรียน มีจริยธรรมอันสูงส่งที่เป็นแบบอย่างในการพัฒนาชีวิต ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นการศึกษาที่จะต้องรับใช้ชุมชน และฝึกให้ผู้เรียน รู้จักคิดและมุ่งรับใช้การ

ปฏิบัติ มิใช่เพียงเพื่อความเป็นปริญญานหรือรองรับการขยายตัวของตลาด แรงงานอย่าง เดียวหรือ อีกนัยหนึ่งการศึกษาในอิสลามจะให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้มีความซาบซึ้งในวิถีชีวิต (Way of Life) ที่มีวัตถุประสงค์สร้างบัณฑิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ก่อนที่จะเชื่อมโยงให้ผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญ และเพิ่มขีดความสามารถในการสรรหาองค์ความรู้หรือศาสตร์ที่ว่าด้วยทักษะชีวิต (Skills of Life) ที่สามารถใช้ชีวิตบนโลกนี้อย่างคุ้มค่ามีความสุขและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยแท้จริง

ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม จึงเป็นความพยายามที่จะให้มนุษย์มีความศรัทธาในปรัชญาชีวิตที่ได้กล่าวมา ข้างต้นโดยอาศัยสติปัญญาและสัญชาตญาณอันดั้งเดิมของมนุษย์เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ปรัชญาการศึกษาในอิสลามเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเอง ก่อนที่จะทำความเข้าใจกับสิ่งรอบข้าง บนพื้นฐานอิสลามเป็นคำสอนที่มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณาการอย่างครบวงจร ดังนั้น การศึกษาในอิสลาม จึงมีปริมณฑลและอาณาเขตที่ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณาการเช่นเดียวกัน อิสลามจึงเริ่มให้การ ศึกษาแก่มนุษย์ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกของการปฏิสนธิในครรภ์มารดา และมีความต่อเนื่องตั้งแต่วันที่แรกของการลืมตาของโลกของทารกน้อย จนถึงช่วงวัยเด็ก เยาวชน วัยทำงาน วัยเจริญพันธุ์ วัยสูงอายุ หรือชีวิตหลังความตาย ล้วนแล้วต้องได้รับการศึกษาในกรอบของอิสลามที่สมดุลและไม่ขาดช่วง เนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาสากลที่ไม่มีเส้นแบ่งตามภูมิศาสตร์และเผ่าพันธุ์ ดังนั้นการศึกษาในอิสลามจึงมีลักษณะของความเป็นนานาชาติโดยปริยาย บนหลักการที่อิสลามกำชับให้มุสลิมทุกคนเสาะแสวงหาความรู้และมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่ว่า ณ แห่งใดในโลกนี้ กอปรกับอิสลามได้กำหนดให้ผู้รู้ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องถ่ายทอดความรู้แก่ ผู้ไม่รู้โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น เว้นแต่มุ่งปฏิบัติหน้าที่ในฐานะบ่าวที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์เท่านั้น (อิสมาอีลลูตีฟีจะปะเกีย, 2549)

2.1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาอิสลาม

อัลบุนยาน ฟิตยะตุลฮัก (2551) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาอิสลามโดยใช้กระบวนการตรียะฮ์สุให้ประสบความสำเร็จไว้ว่า หลักการตรียะฮ์สุเริ่มต้นด้วยการสร้างบุคลิกภาพของการเป็นมุสลิมและติดตามมาด้วยการสร้างบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมของมุสลิม นั้นหมายความว่า ควรเริ่มต้นที่การเปลี่ยนแปลงตัวเองแล้วตามมาด้วยการเรียกร้องเชิญชวนผู้อื่น จนในที่สุดสามารถสร้างสภาพแวดล้อมของสังคมที่เป็นมุสลิมได้หนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ หรือจนถึงขั้นที่ว่า

กฎหมายแห่งอัลกุรอานจะถูกประกาศใช้ในสังคมได้อย่างแท้จริง ซึ่งประกอบด้วย 2 กระบวนการดังต่อไปนี้

1. การสร้างบุคลิกภาพความเป็นมุสลิม

ในสุเราะฮฺอะอิมรอน อายะฮฺที่ 79 อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้เกี่ยวกับการสร้างบุคลิกภาพความเป็นมุสลิมที่ต้องผูกพันกับพระองค์ว่า

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّيْنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

แปลความว่า : “ไม่เคยปรากฏแก่บุคคลใดที่อัลลอฮ์ทรงประทานคัมภีร์และข้อตัดสิน และการเป็นนบีแก่เขา แล้วเขากล่าวแก่ผู้คนที่ว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นบ่าวของฉันอื่นจากอัลลอฮ์ หากแต่ (นบีฮิซาจะกล่าวว่า) ท่านทั้งหลายจงเป็น “ผู้ที่ผูกพันกับพระเจ้า” เกิด เนื่องจากการที่พวกท่านเคยสอนคัมภีร์ และเคยศึกษาคัมภีร์มา

การที่จะบรรลุถึงตำแหน่งของผู้ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงรักได้นั้นจำเป็นต้องมีความบริสุทธิ์ใจ มีความซื่อสัตย์ต่อพระองค์ มอบความจงรักภักดีแด่พระองค์เพียงองค์เดียว ความเป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียว และหลีกเลี่ยงซึ่งการตั้งภาคีใดๆเคียงคู่พระองค์ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งภาคีที่เด่นชัดเช่น การกราบไหว้รูปปั้น หรือภาคีที่ซ่อนเร้น เช่น การโอ้อวด อีกทั้ง ยังต้องพยายามศึกษาหาความรู้และทำความเข้าใจกับพระบัญชาที่มาจากพระองค์เพื่อเป็นหนทางสำหรับประกาศความยิ่งใหญ่แด่พระองค์ในชีวิตของเรา สังคมของเรา และแผ่นดินที่เราอาศัยอยู่นี้

ซึ่งการมีอากิละฮฺที่เข้มแข็งนั้นนับ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมุสลิมทุกคน เพราะเป็นการสร้างความบริสุทธิ์ใจระหว่างมนุษย์กับผู้ที่สร้างมนุษย์มา อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในสุเราะฮฺฮุซุฟ อายะฮฺที่ 108 ว่า

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ۖ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

แปลความว่า : “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) นี่คือนโยบายของฉัน ฉันเรียกร้องไปสู่อัลลอฮ์อย่างจริงจังทั้งตัวฉันและผู้ปฏิบัติตามฉัน และมหาบริสุทธิ์แห่งอัลลอฮ์ฉันมิได้อยู่ในหมู่ตั้งภาคี”

2. การมีความรู้ที่กว้างขวางและมั่นคง

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในซูเราะฮ์อันนิสาอ์ อายะฮ์ที่ 59 ไว้ว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

แปลความว่า : โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย ! จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และเชื่อฟังร่อซูลเถิด และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย แต่ถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ และร่อซูล หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งและเป็นการกลับไปที่ดีสวยงามยิ่ง

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญชาให้พวกเราทุกคนเชื่อพระองค์ มั่นใจในเราะฮ์สุลของพระองค์ และปฏิบัติตามผู้นำหรือผู้ที่มีความรู้ในหมู่พวกเรตราบใดที่ผู้นำของเรามิได้สั่งใช้ให้กระทำในสิ่งที่ขัดต่อหลักการอิสลาม เช่นนั้นก็ไม่อนุญาตให้ปฏิบัติตามเช่นกันหากเรามาลองพิจารณาถึงคุณลักษณะของความเป็นผู้นำจากประวัติศาสตร์อิสลามแล้วจะพบว่า ผู้นำแห่งอิสลามในอดีตเปี่ยมล้นไปด้วยความศรัทธาที่มั่นคง การยืนหยัดที่หนักแน่น ซึ่งไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่า ผู้นำเหล่านี้เพียบพร้อมไปด้วยความรู้ ความเข้าใจในอิสลามที่บริสุทธิ์ทั้งสิ้นตั้งแต่ท่านเคาะลีฟะฮ์ศุคนแรกคือท่านอับูบักร์ อัศศิดดีก จนกระทั่งเคาะลีฟะฮ์ศุคนสุดท้ายก่อนที่ระบอบเคาะลีฟะฮ์จะล่มสลาย บรรดาผู้นำเหล่านั้นมีความรู้ที่กว้างขวาง และมีคุณธรรมอันสูงส่งอย่างยิ่ง

ดังนั้น การจะเป็นผู้ที่ผูกพันกับอัลลอฮ์ ﷻ ได้จะต้องประกอบด้วยการมีความรู้ที่กว้างขวางเช่นกัน เราจะเป็นผู้นำได้อย่างไรถ้าหากว่าเราขาดความรู้ที่กว้างขวางและไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้องในกิจการต่าง ๆ เพราะการไร้ซึ่งความรู้ที่ถูกต้องและความเข้าใจสถานการณ์ที่ดีนั้น อาจจะทำให้ภาวะการณ์เป็นผู้นำต้องถูกต่อต้านและคัดค้านได้ ทั้งยังอาจทำให้การบริหารงานต่าง ๆ นำไปสู่ความผิดพลาดทั้งในเรื่องของศาสนาและการงานในโลกนี้

การสร้างสังคมแห่งอิสลามที่สมบูรณ์นั้นควรประกอบด้วยความหลากหลายของแต่ละอาชีพ แต่ละสาขา ขณะเดียวกันทุกคนที่มาจากหลากหลายอาชีพเหล่านั้นต้องมีพื้นฐานของความศรัทธาอันเดียวกัน ดังนั้นความรู้ที่เป็นองค์ประกอบของการสร้างสรรค์สังคมที่อิสลามต้องการนั้นประกอบด้วย 3 ระดับคือ

1. ความรู้ระดับเฉพาะเจาะจง

ประการแรก ที่ควรให้ความสำคัญคือความรู้ที่เฉพาะเจาะจง อิสลามต้องการบุคลากรที่ความเชี่ยวชาญ มีความชำนาญมีความสามารถในวิทยาการต่าง ๆ ทุกแขนง อาทิเช่น บุคลากรทางการแพทย์ วิศวกร นักบริหาร นักการตลาด นักการเมือง ช่างตัดผม เกษตรกร เป็นต้น เหล่านี้เป็นอาชีพที่เฉพาะเจาะจงและอิสลามมิได้ละทิ้ง แต่กลับส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อให้บุคลากรเหล่านี้เพิ่มจำนวนมากขึ้นในสังคม เพราะหากสังคมเราไม่มีวิชาอาชีพเฉพาะเจาะจงเหล่านี้ การจะสร้างสังคมให้เป็นอิสลามก็เป็นไปค่อนข้างลำบาก

2. ความรู้ด้านศาสนา

ความรู้ด้านศาสนาจำเป็นที่มุสลิมทุกคนต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องที่เป็นหลักการของศาสนา เช่น หลักศรัทธาที่ต้อง การปฏิบัติศาสนกิจที่จำเป็นต่าง ๆ และความรู้เกี่ยวกับมารยาทและเรื่องราวของอิสลามที่จะช่วยให้เราใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์มากขึ้น ไม่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีความรู้ศาสนาลึกซึ้งถึงขั้นวินิจฉัยปัญหาศาสนาได้ แต่ก็มีควมจำเป็นอย่างยิ่งเช่นกันที่สังคมจะต้องให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนในการสร้างนักวิชาการหรือบุคลากรที่มีความรู้ในเรื่องศาสนา เพื่อเป็นการสร้างสังคมให้อยู่รอดตามแนวทางแห่งอิสลาม

3. ความรู้ทั่วไปหรือความรู้ระดับสากล

ความรู้ระดับนี้เป็นความรู้ทั่วไป ที่จะช่วยเสริมสร้างชีวิตและสังคมมุสลิมให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น เช่นความรู้เกี่ยวกับการบริหารชีวิต ความรู้เกี่ยวกับข่าวและสถานการณ์รอบโลก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายบ้านเมืองที่จำเป็นสำหรับมุสลิม ในภาวะที่เรากำลังสร้างระบอบการปกครองอิสลามให้เกิดขึ้นในสังคมของเราก็เป็นสิ่งที่ขาดไปไม่ได้ ความรู้เรื่องการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิคหรือวิธีการที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในตัวเอง และสังคมของเราก็เป็นสิ่งที่ควรได้รับการส่งเสริมเช่นกัน อิสลามได้วางรากฐานของการสร้างสังคมแห่งอิสลามเอาไว้อย่างเป็นระบบแล้ว แต่แล้วระบบเหล่านี้ได้ถูกทำให้จางหายไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมมุสลิมปัจจุบันที่จะต้องได้รับการฟื้นฟูและส่งเสริมให้สังคมแห่งอิสลามกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

3. การมีความพยายาม เสียสละ และต่อสู้ในทุก ๆ ระดับ

ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในซูเราะห์อัลหัจญ์ อายะฮ์ที่ 78 ใ้ว่า

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۗ هُوَ اجْتَبَكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مَلَّةً
 أَيْكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۗ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ
 وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ
 مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿١٨٦﴾

แปลความว่า : และจงต่อสู้เพื่ออัลลอฮ์ ซึ่งเป็นการต่อสู้ที่แท้จริงเพื่อพระองค์
 พระองค์ทรงคัดเลือกพวกเจ้า และพระองค์มิได้ทรงทำให้เป็นการลำบากแก่พวกเจ้าในเรื่องของ
 ศาสนา ศาสนา(ที่ไม่ลำบาก) คือศาสนาของอิบรอฮีม บรรพบุรุษของพวกเจ้า พระองค์ทรงเรียกชื่อ
 พวกเจ้าว่ามุสลิมในคัมภีร์ก่อนๆและในอัลกุรอานเพื่อเราจะสะดวกได้เป็นพยานต่อพวกเจ้าและพวก
 เจ้าจะได้เป็นพยานต่อมนุษย์ทั่วไป ดังนั้นพวกเจ้าจงดำรงการละหมาดและบริจาคซะกาต และจงยึด
 มั่นต่ออัลลอฮ์ พระองค์เป็นผู้คุ้มครองพวกเจ้า เพราะพระองค์คือ ผู้คุ้มครองที่ดีเลิศและผู้ทรง
 ช่วยเหลือที่ดีเยี่ยม

การต่อสู้ที่แท้จริงเท่านั้นที่จะสามารถประกาศอิสรชนบนหน้าแผ่นดินแห่งนี้ได้
 นักกิจกรรมหรือนักการศึกษาจำนวนมากมาที่ลุกขึ้นมาทำงานได้ระยะหนึ่งแล้วหายไป เพราะคน
 เหล่านี้มิได้ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะพยายามต่อสู้ด้วยความจริงจัง จากคำบัญชาในอายะฮ์นี้อัลลอฮ์
 มีบัญชาให้ให้เราต่อสู้ในศาสนาของพระองค์ด้วยการต่อสู้ที่จริงจัง แต่คำบัญชาเหล่านี้กลับถูก
 ละเลยจากมุสลิมจำนวนมาก

ดังนั้นการปฏิบัติตนเป็นมุสลิมที่ การสร้างอากิเดฮ์ให้มีเข้มแข็งหมั่นศึกษาหา
 ความรู้โดยการศึกษาเพื่อที่จะให้ได้มีความรู้ที่มั่นคงกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านศาสนา
 ความรู้ทั่วไปหรือความรู้ระดับสากลตลอดจนการเสียดละและต่อสู้ในทุก ๆ ระดับ ไม่ว่าจะเป็นการ
 ต่อสู้กับการไม่พัฒนา การต่อสู้กับตนเอง การต่อสู้กับสังคมเพื่อต้องการที่จะให้สังคมมีการ
 เปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความจำเป็นสำหรับมุสลิมผู้ที่ต้องการพัฒนา
 หรือสร้างการจัดการศึกษาอิสลามให้มีความมั่นคง

2.1.5 การจัดการอิสลามศึกษาในจังหวัดสตูล

การจัดการศึกษาอิสลามในจังหวัดสตูลเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐบาลใน
 แต่ละสมัย เหตุการณ์เปลี่ยนผ่านทางการเมืองและทางสังคมมีผลต่อการจัดการศึกษาอิสลามในสตูล

มาอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2453 – 2478 ในปี พ.ศ. 2453 ราษฎรกับทางราชการได้ร่วมกันจัดสร้างโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นแห่งแรกในจังหวัดสตูล ชื่อ “โรงเรียนไทย – มลายู” ปัจจุบันคือโรงเรียนสตูลวิทยา เปิดสอนวิชาภาษาไทย ภาษาอาหรับและภาษามลายู ทั้งนี้ เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่สื่อสารกันด้วยภาษามลายู ภาษาไทยใช้ติดต่อกับราชการ และสื่อสารกับคนนอกพื้นที่ สำหรับภาษาอาหรับใช้เพื่อการเรียนอัลกุรอาน โรงเรียนแห่งนี้มีนายเจ๊ะหมาด (ขณะนั้นยังไม่ มีพระราชบัญญัตินามสกุล) เป็นครูใหญ่คนแรก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ (2542) ได้กล่าวถึงโรงเรียนแห่งแรกของจังหวัดสตูลไว้ในรวมเรื่องเมืองสตูลว่า โรงเรียนแห่งแรกที่จัดตั้งขึ้นในเมืองสตูลนั้นชื่อ โรงเรียนไทย – มลายู มีลักษณะเป็นโรงเรียนประชาบาล เพราะได้รับความร่วมมือจากราษฎรในท้องถิ่นร่วมกับทางราชการ ในการสร้าง และที่น่าสังเกตและน่าสนใจคือ โรงเรียนดังกล่าวนี้ได้ทำการสอนทั้งภาษาไทยและภาษามลายูควบคู่กัน

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2478 – 2490 สำหรับในช่วงนี้มีหลักฐานปรากฏที่ชัดเจนว่า ได้มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา โดยเฉพาะในจังหวัดสตูล มีหลักฐานระบุจากสมุดหมายเหตุรายวันของบ้านจีน ตั้งอยู่ตำบลคลอง อำเภอมือสตูล จังหวัดสตูล (ปัจจุบันคือโรงเรียนอนุบาลเมืองสตูล) โดยมีนายรุ้น จันทรมณี ครูใหญ่ บันทึกไว้ว่า วันที่ 1 มิถุนายน 2478 วันนี้ข้าพเจ้าได้นำชะฮิดิกอส ครูสอนภาษามลายูมาบรรจุในตำแหน่งสอนภาษามลายู และภาษาอาหรับ เพื่อเพาะปลูกความนิยมในการศึกษาลัทธิศาสนาให้ดีขึ้น เห็นว่าเป็นนโยบายที่ดี แต่บรรจุในตำแหน่งพิเศษ คือให้สอนสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง คือสอนวันจันทร์ วันพุธ และวันเสาร์ วันละ 2 ชั่วโมง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2491 – 2499 การสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนในช่วงนี้ เริ่มมีรูปแบบและหลักฐานต่าง ๆ ชัดเจนมากขึ้นในจังหวัดสตูล สมัยรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม สมัยที่ 3 (ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2491) นายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูลในขณะนั้น เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้รับข้อเสนอแนะและร้องขอจากราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนหนึ่งให้ทำการเปิดสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา เนื่องจากเหตุผลว่ามีราษฎรจำนวนมากไม่น้อยที่ใช้ภาษามลายูสื่อสารในชีวิตประจำวัน ส่วนวิชาศาสนาอิสลามหรืออิสลามศึกษานั้นมีตัวบทในอัลกุรอานและอัลหาคีษะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ทุกคนต้องเรียนรู้ในระดับ “ฟิรฎอฮ์น” ซึ่งเป็นการศึกษาศาสนาภาคบังคับ นอกจากนั้นยังได้ขอให้หยุดราชการในวัน

ศุกร์และปิดภาคเรียนในช่วงเดือนรอมดอน (เดือนที่ 9 ตามปฏิทินอาหรับ) เพราะมุสลิมต้องถือศีลอดตามบทบัญญัติอิสลาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

ในที่สุด ในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลจึงอนุญาตให้โรงเรียนที่มีความพร้อมทำการเปิดสอนวิชาภาษามลายูและศาสนาอิสลามได้ โดยอนุญาตให้ทำการสอนได้สัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง สำหรับครูผู้สอนนั้นได้มีการบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งครูสอนศาสนาและภาษามลายูให้ได้รับเงินค่าตอบแทน 500 บาทต่อเดือน

การสอนในรายวิชาดังกล่าวในระยะแรก ทางราชการไม่มีหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรการสอนให้ ครูผู้สอนจะต้องหาเนื้อหามาสอนด้วยตนเอง ในวิชาภาษามลายูมีครูบางคนได้นำหนังสือ เปอิมิมปินบาจาอันยาวิ (Permimpin Bachaanjawawi) เขียนโดย มูฮัมมัด ซอและห์ บิน มูฮัมมัด (Mohd. Saleh bin Mohamed) ซึ่งใช้สอนอยู่ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาของประเทศมาเลเซียมาสอน สำหรับวิชาศาสนาอิสลามส่วนใหญ่จะใช้หนังสือ มาสาลุลมูบตาดีย์ (MASAILUL MUBTADI) ซึ่งเป็นหนังสือลักษณะถาม – ตอบ มี 2 รายวิชา รวมอยู่ในหนังสือเล่มเดียวกันคือ วิชาฟิถุฮ์และวิชาเตฮ์ดี สมัยก่อนหนังสือเล่มนี้มีผู้ศานานิยมใช้สอนแก่ผู้ที่เริ่มเรียนตามมัซฮับต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ต่อมาช่วงหลังได้ใช้แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการโดยตรง ซึ่งแต่งโดยขุนจรยาวิธาน

ช่วงที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2500 – 2518 เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนระดับประถมศึกษาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม และได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 เหตุการณ์บ้านเมืองในช่วงนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลอย่างเห็นได้ชัดเจน (ลิขิต ธีรเวคิน, 2541) โดยเฉพาะการใช้อำนาจในมาตรา 17 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2502 และมีส่วนส่งผลกระทบต่อความรู้สึกรักของราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลามยิ่งโดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ การประกาศยกเลิกการเรียนการสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนทั้งยังยกเลิกการหยุดราชการในวันศุกร์และการปิดภาคเรียนในเดือนรอมดอนด้วย ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้บทบาทหน้าที่และฐานะของครูผู้สอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในจังหวัดสตูลเปลี่ยนเป็นข้าราชการครูวิสามัญ ทำหน้าที่สอนวิชาสามัญตามที่โรงเรียนกำหนดให้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

จากประวัติความเป็นมาในช่วงดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนการสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดสตูลมีมานาน การเรียนการสอนแต่ละ

ยุคแต่ละสมัยมีความแตกต่างกันตามสภาพของท้องถิ่นและความรู้ความสามารถของผู้สอน ส่วนการยุติการเรียนการสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามของแต่ละโรงเรียนนั้นก็แตกต่างกันไปเนื่องเพราะบางโรงเรียนก็ได้ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการเป็นหลักส่วนบางโรงเรียนได้สนองความต้องการท้องถิ่น

ช่วงที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2518 – 2522 จากการที่ได้จัดการสอนวิชาภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนที่เป็นรูปธรรมน้อย รวมถึงความต่อเนื่องในการจัดการเรียนการสอน ทำให้การสอนก่อนหน้านี้นี้ไม่ชัดเจนนัก ทั้งที่เป็นความต้องการของประชาชนในพื้นที่ จึงทำให้ชุมชนในบางพื้นที่คิดหาวิธีการที่จะให้บุตรหลานของตนได้ศึกษาวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนของรัฐบาล จึงได้ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่แปรพระราชฐานมาที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวสท์ จังหวัดนราธิวาส คาดว่าจากผลการดำเนินการดังกล่าวส่งผลทำให้ทางราชการได้จัดให้มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนขึ้นอีกครั้ง

พ.ศ.2518 กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ ค่านิยม และวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงกำหนดให้มีการสอนศาสนาอิสลามใน โรงเรียนประถมศึกษาขึ้นอีกครั้ง ดังที่ปรากฏตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 930/2518 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2518 โดย นายนิพนธ์ ศศิธร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการขณะนั้นเป็นผู้ลงนาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการพัฒนาการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาจนเกิดขึ้นตามสภาพ และนโยบาย โดยได้มีการจัดทำหลักสูตรศาสนาอิสลาม พุทธศักราช 2519 ต่อมาได้ปรับเป็นหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2523 ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ทั้งนี้ เพื่อที่จะแก้ปัญหาด้านคุณภาพการจัดการประถมศึกษาทั่วไป ด้านการส่งเสริมภาษาไทย และเพื่อจูงใจให้ชาวไทยมุสลิมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนรัฐบาลมากขึ้น

พ.ศ. 2519 - 2520 ระยะนี้กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้สอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนระดับประถมศึกษาแล้ว สำนักงานศึกษาธิการเขตการศึกษา 2 มีหน้าที่จัดทำเนื้อหาวิชา และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อยกร่างหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลามเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาและได้รับการอนุมัติให้ใช้หลักสูตรเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2519 โดยกำหนดให้มีการสอนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง และให้ทำการสอน 7 รายวิชา คือ วิชาหลักการศรัทธา วิชาศาสนบัญญัติ วิชาศาสนประวัติ วิชาจริยธรรม วิชาอัลกุรอาน หลักการอ่านอัลกุรอาน และวิชาภาษาอาหรับ มีการอบรมครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่สำนักงานศึกษาธิการเขตการศึกษา 2 ในด้านหลักสูตร หลักการสอน วิธีสอน สื่อการเรียนและจัดทำแผนการสอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

พ.ศ. 2521 รัฐบาลสภาความมั่นคงแห่งชาติ มีนโยบายที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกำหนดนโยบายทางด้านสังคมวิทยาให้ชาวไทยมุสลิมมีความเข้าใจและดำรงอัตลักษณ์ให้มีความเป็นคนไทย โดยการพูดและใช้ภาษาไทย ส่งเสริมให้คนไทยมุสลิมศึกษาในโรงเรียนสามัญสาขาศาสนา เพื่อขจัดมูลเหตุที่ทำให้คนไทยมุสลิมไม่นิยมพูดภาษาไทย ปรับปรุงการปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อให้เข้าถึงประชาชน จากมติคณะรัฐมนตรีที่เห็นชอบด้วยในนโยบายดังกล่าว ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงได้มีข้อเสนอแนะและแนวทางปฏิบัติซึ่งเป็นผลให้มีการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาและพัฒนาประชาชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา ให้เยาวชนมุสลิมได้เรียนภาษาไทยมาตั้งแต่เด็กเล็ก ให้มีหลักสูตรและแบบเรียนภาษาไทยที่เหมาะสมกับสถานที่และความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งให้มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามแก่นุศูลานชาวไทยมุสลิมในโรงเรียนประชาบาลมัธยม อาชีวะ วิทยาลัยครูและในระดับมหาวิทยาลัย (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2543 อ้างถึงในกระทรวง ศึกษาธิการ, 2543)

ช่วงสุดท้าย พ.ศ.2523- ปัจจุบัน ในปีพ.ศ.2523 ฝ่ายโครงการพิเศษสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ได้ปรับปรุงหลักสูตรการสอนศาสนาอิสลามขึ้นมาใหม่ โดยนำแนวการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของโรงเรียนในรัฐเปอลิส ประเทศมาเลเซีย มาเป็นหลักพิจารณาประกอบ ด้วยการปรับปรุงส่วนเนื้อหา กำหนดให้มี 5 รายวิชา คือ หลักการศรัทธา หลักศาสนบัญญัติ ศาสนประวัติ จริยธรรมและอัลกุรอาน จัดสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 และได้เปลี่ยนชื่อจากหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลาม 2519 เป็นหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ใช้เวลาในการเรียนห้องเรียนละ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จากนั้นได้มีการขยายพื้นที่ จากสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มาสู่ห้าอำเภอในจังหวัดสงขลา

ในปีพ.ศ.2533 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ทำให้หลักสูตรอิสลามศึกษาในระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ต้องปรับปรุงตาม ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มอบหมายให้สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ร่วมกับกรมวิชาการได้ปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ขึ้นเป็นหลักสูตรฉบับใหม่โดยให้เรียนอิสลามศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และได้เริ่มใช้หลักสูตรดังกล่าวมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 เป็นต้นมา ส่วนครูผู้สอนยังคงใช้บุคคลจากภายนอกที่มีความรู้ด้านศาสนาเป็นผู้สอนตามหลักการเดิม

พ.ศ.2538 กระทรวงศึกษาธิการให้มีการปรับปรุงคำอธิบายอิสลามศึกษา ในหลักสูตรระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ขึ้นใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และให้สอดคล้องกับการปรับรายวิชาอิสลามศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยยกเลิกคำอธิบายอิสลามศึกษา ตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก988/2534 ให้ใช้คำอธิบายอิสลามศึกษาที่ได้มีการปรับปรุงใหม่ตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 1172/2538 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2538 แทนฝ่ายโครงการพิเศษสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติประจำเขต เขตการศึกษา 2 จึงได้มีการจัดพิมพ์หลักสูตรอิสลามศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2537) ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ขึ้นใหม่ โดยให้โรงเรียนระดับประถมศึกษาที่เปิดสอนอิสลามศึกษา ได้ใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2538 ตลอดเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ปีพ.ศ.2544 ได้มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรมาเป็น การจัดสาระการเรียนรู้อิสลามศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ปีพ.ศ.2551 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (อิสลามศึกษา) พ.ศ.2551 กำหนดให้วิชาอิสลามศึกษาอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยจัดอยู่ในสาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรมและจริยธรรม มีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปีมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาอิสลามในจังหวัดสตูลที่มีการริเริ่มอย่างเป็นทางการคือ 80 ปี นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2475 – 2558 ปัจจุบัน ในช่วงแรกมีการสอนทั้งภาษาไทยและมลายูควบคู่กัน และสอนหลักบัญญัติหลักการรูกอนอิสลาม 5 ประการ เนื่องด้วยประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามจึงมีการเสนอให้หยุดการเรียนการสอนในวันศุกร์ เหตุการณ์เปลี่ยนผ่านทางการเมืองมีผลต่อการกำหนดนโยบายทางการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันรัฐบาลได้บรรจุวิชาหลักที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามเข้ามาอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หรือเรียกโดยทั่วไปว่าวิชาอิสลามศึกษา

2.2 ประเภทของการจัดการศึกษาทั่วไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวถึง ประเภทของการจัดการศึกษาไว้ว่า มี 3 ประเภท ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังต่อไปนี้

2.2.1 การศึกษาในระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๑๕ ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาในระบบหมายถึงเป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2.2.1.1 เป้าหมายของการจัดการศึกษาในระบบ

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2552, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษาในระบบไว้ดังนี้

1. เด็กก่อนวัยเรียน เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการเตรียมความพร้อมเพื่อส่งเสริมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมการเคลื่อนไหวตามจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นต้น

2. บุคคลในวัยเรียน เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น มักใช้เวลาประมาณสิบสองปี เป็นส่วนใหญ่ ในช่วงปลายของการศึกษาเยาวชนที่สนใจสายอาชีพ แทนที่จะศึกษาสายสามัญ ก็อาจเลือกเข้าเรียนในสถานศึกษา สายอาชีพได้ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษา ประเภทต่าง ๆ

2.2 การศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนที่มุ่งศึกษาต่อก็อาจเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งรวมสถาบันอุดมศึกษาสายอาชีพต่ำกว่าปริญญาด้วย

2.2.1.2 องค์ประกอบของการจัดการศึกษาในระบบ

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2552, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการศึกษาในระบบ ไว้ดังนี้

1. สารเนื้อหาในการศึกษา การจัดการศึกษาในระบบ จะจัดทำหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระหลักสูตรในหลักสูตรกลางแต่ละระดับ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถจัดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ด้วย โดยมีเนื้อหาสาระที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ต้องทบทวนเนื้อหาสาระ เพื่อปรับแก้ไขให้ถูกต้องทันสมัย และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน

2. ครู ครูผู้สอน หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ได้แก่ ครู และอาจารย์ ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบอาชีพชั้นสูง บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการอบรมทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษา เช่น อาคารสถานที่ โต๊ะเก้าอี้ กระดานเขียน หนังสือ แบบเรียน สมุด ดินสอ ตลอดจนทั้งอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มีราคาแพงทั้งหลาย เช่น อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อและอุปกรณ์เหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา

4. รูปแบบวิธีการเรียนการสอน การศึกษาในระบบยุคปฏิรูปการศึกษา เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน รูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งมีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำชมนอกสถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์เครื่องมือประกอบ

5. สถานศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม การจัดการศึกษาในระบบ ยังต้องอาศัยชั้นเรียนยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นอาคารสถานที่ห้องเรียน และบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นซึ่งจะต้องจัดบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อการเรียนรู้

6. ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา เพราะผู้เรียนคือผู้รับการศึกษาและเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา การปรับเปลี่ยนความรู้และพฤติกรรมของผู้เรียน เป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจึงครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ตั้งแต่ การเตรียมความพร้อม สำหรับการเรียนรู้ การให้การศึกษารอบรับการประเมินและการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

2.2.1.3 ระดับการศึกษาในระบบ มีระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ปฐมวัย ระดับปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาให้เด็กก่อนวัยที่ต้องศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเป็นการวางรากฐานชีวิตเพื่อปูพื้นฐานที่ดีก่อนการเรียนในระดับต่อไป โดยทั่วไปแล้วผู้ที่เข้าศึกษาในระดับนี้มักมีอายุตั้งแต่ 4 - 8 ปี การเรียนการสอนในระดับนี้จะเน้นการสอนที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาพัฒนาการของเด็ก ซึ่งเน้นในด้านการพัฒนาร่างกาย จิตใจ สังคม สติปัญญาและอารมณ์ของเด็ก นอกจากนี้ยังเน้นให้เด็กเรียนรู้ทักษะ ต่างๆผ่านกิจกรรมการเล่นและ กิจกรรมเกม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และเกิดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเหล่านี้อีกด้วย

ซึ่งการใช้เกมและการเล่นถือได้ว่าเป็นวิธีการหลักสำหรับสอนเด็กในระดับ ปฐมวัย โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยจะมีจุดเน้นทั้งสิ้น 2 ด้านคือ ด้านประสบการณ์สำคัญ ประกอบไปด้วย ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา อีกด้านหนึ่งคือสาระที่ควรเรียนรู้ ประกอบไปด้วย เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่รอบตัวเด็ก ธรรมชาติรอบตัวและสิ่งต่างๆรอบตัวเด็ก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546)

2. ระดับประถมศึกษา ประถมศึกษาเป็นการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทั่วไปแล้วการศึกษาในระดับประถมศึกษาจะมีระยะเวลาในการเรียนประมาณ 5 - 8 ปี ขึ้นอยู่กับการวางแผนจัดการศึกษาของแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทยมีจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษา 6 ปี ตั้งแต่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้เข้าศึกษาในระดับศึกษามักจะมีอายุประมาณ 6-7 ปี โดยในปัจจุบันนี้ยังมีเด็กกว่า 61 ล้านคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่ง 47% ในจำนวนนี้จะหมดโอกาสการเข้าศึกษาต่ออย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามองค์การยูเนสโก ได้พยายามสนับสนุนให้เกิดการศึกษาสำหรับทุกคน โดยได้ดำเนินการที่เรียกว่าการศึกษาเพื่อปวงชน ซึ่งทุกประเทศจะต้องประสบความสำเร็จในด้านจำนวนคนเข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาตามประกาศของ องค์การยูเนสโก ภายในปี พ.ศ. 2558 หลังจากนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วจะสามารถเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาได้ ซึ่งนักเรียนเหล่านี้มักจะมีอายุประมาณ 11 - 13 ปี (องค์การยูเนสโก, 2555)

3. ระดับมัธยมศึกษา มัธยมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่จบในระดับประถมศึกษามาแล้ว สำหรับผู้เรียนในระดับชั้นมัศึกษามักจะมีอายุประมาณ 11 - 18 ปี สำหรับการจัดการศึกษาในระดับมัศึกษามีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ และทักษะกระบวนการเฉพาะด้าน เพื่อนำไปใช้ในการศึกษาระดับสูงต่อไป สำหรับประเทศไทยโดยส่วนใหญ่แล้วการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาถือได้ว่าเป็นการศึกษากภาคบังคับ สำหรับประเทศไทย นักเรียนจะต้องจบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จึงจะถือว่าจบการศึกษาภาคบังคับ อย่างไรก็ตามหลังจากจบระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้ว นักเรียนสามารถเลือกที่จะหยุดเรียนแล้วออกไปประกอบอาชีพ หรือ เรียนต่อก็ได้ ในกรณีที่เรียนต่อจะมี 2 ระบบให้เลือกเรียน ระหว่างสายสามัญ ซึ่งเป็นการเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีจัดการเรียนการสอนที่เป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา และสายอาชีพ ซึ่งจะสอนเกี่ยวกับอาชีพทางด้านต่างๆ เช่น งานช่าง และเกษตรกรรม เป็นต้น โดยทั้งหมดนี้รัฐบาลไทยจะเป็นผู้ดำเนินการทางด้านค่าใช้จ่ายทั่วไปจนจบระดับชั้นมัธยมศึกษา (องค์การยูเนสโก, 2555)

4. ระดับอาชีวศึกษา อาชีวศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อเตรียมคนสำหรับการประกอบอาชีพในอนาคต ทั้งในด้านของงานช่างฝีมือ งานธุรกิจ งานวิศวกรรม และงานบัญชี โดยเป็นการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานได้จริงๆ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่เน้นให้มีความรู้ พื้นฐานมากเพียงพอสำหรับศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาในระดับอาชีวศึกษาจะเน้นให้มีการฝึกงาน เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีประสบการณ์มากยิ่งขึ้น สำหรับประเทศไทยเริ่มมีการจัดการเรียนการสอนในสายอาชีพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 โดยในสมัยนั้นเน้นจัดการเรียนการสอนทางด้าน แพทย์ วิศวกรรม ภาษาอังกฤษ พาณิชยการ และครู (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2558 ออนไลน์)

5. ระดับอุดมศึกษา การศึกษาในระดับอุดมศึกษา (Tertiary, Third stage, Postsecondary Education) เป็นการศึกษาที่ไม่ได้บังคับว่าต้องจบการศึกษาในระดับนี้ การศึกษาในระดับนี้เป็นการศึกษาที่สูงขึ้นมาจากการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา การศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นแบ่งได้ออกเป็น 2 ระดับคือระดับปริญญาบัณฑิตและระดับบัณฑิตศึกษา สำหรับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเป็นผู้ดำเนินการ หากผู้เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาเรียนจบแล้วจะได้รับปริญญาบัตรเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการผ่านหลักสูตรนั้นๆ การที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้นั้นจำเป็นต้องผ่านการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อก่อน ส่งผลให้วิธีการนี้ทำให้มีผู้ที่ได้สิทธิ์ศึกษาต่อและผู้ที่ไม่ได้ สิทธิ์ศึกษาต่อ สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษามีความสำคัญมากในการสมัครงาน เพราะมักมีการกำหนดคุณลักษณะการศึกษาระดับปริญญาตรี นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในการพัฒนากำลังคนในการพัฒนาประเทศชาติอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549)

ดังนั้นการจัดการศึกษาในระบบจึงประกอบไปด้วย การจัดการศึกษาภาคบังคับ 15 ปี ที่เด็กทุกคนต้องเรียนและได้รับการจัดสรรดูแลอย่างทั่วถึง ซึ่งประกอบด้วยการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยหรืออนุบาล โดยเป็นการวางรากฐานชีวิตเพื่อปูพื้นฐานที่ดีก่อนการเรียนในระดับประถมศึกษาคือตั้งแต่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อขึ้นไปสู่การเรียนในระดับมัธยมศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อม ไปสู่การเรียนในระดับสูงขึ้นต่อไปคือระดับอุดมศึกษาซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับคือระดับปริญญาบัณฑิตและระดับบัณฑิตศึกษา โดยในแต่ละระดับจะมีการวัดประเมินผลของผู้เรียนตามกรอบหลักสูตรที่รัฐบาลได้กำหนดไว้

2.2.2 การศึกษานอกระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ระบุว่า การศึกษานอกระบบ คือการศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบปกติ ที่จัดให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐานการศึกษาอาชีพประสบการณ์หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในด้านพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต ความรู้ทางด้านทักษะ การประกอบอาชีพและความรู้ด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การจัดการศึกษามีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษาระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล ซึ่งเงื่อนไข การสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

ในมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ระบุว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

การศึกษานอกระบบหรือ Non-formal Education (NFE) ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1967 ในการประชุมขององค์การ UNESCO เรื่อง The World Educational Crisis ซึ่งได้นิยามการศึกษานอกระบบว่า หมายถึง การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นทางการเป็นระบบ แต่นอกกรอบของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนแบบปกติ โดยมุ่งที่จะบริการให้คนกลุ่มต่างๆ ของประชากร ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก โดยเน้นการเรียนรู้ (Learning) แต่ในปัจจุบันการศึกษานอกระบบคือกระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ทั้งที่เป็นทัศนคติ ทักษะ และความรู้ ซึ่งจะทำได้ยืดหยุ่นกว่าการเรียนในระบบของโรงเรียนทั่วไป สมรรถนะที่เกิดจากการศึกษานอกระบบนั้นมีตั้งแต่ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ไขปัญหาเรื่องความขัดแย้ง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้นำ การแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่น ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ดังนั้นการศึกษานอกระบบในยุคใหม่จึงเน้นการเรียนรู้และสมรรถนะ (จรรยาพร ธรณินทร์, 2550)

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีการวางกรอบหลักสูตรไว้ มีการวัดและประเมินผลของผู้เรียน แต่เนื้อหาในหลักสูตรสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน แต่ทั้งก็ไม่ได้ละทิ้งเงื่อนไขเรื่องเวลาเรียนจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา

ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะทำให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

2.2.2.1 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551

การศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความยืดหยุ่นในด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน การสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งให้ความสำคัญและหนักถึงคุณภาพของผู้เรียนจึงกำหนดหลักการไว้ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการบูรณาการเนื้อหาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความแตกต่างของบุคคล และชุมชน สังคม
2. ส่งเสริมให้มีการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยตระหนักว่าผู้เรียนมีความสำคัญสามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
4. ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2.2.2.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีสติปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักยภาพในการประกอบอาชีพและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการ จึงกำหนดจุดมุ่งหมาย ดังต่อไปนี้

1. มีคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่ดีงามและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันสุข
2. มีความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
3. มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและตามทันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
4. มีทักษะการดำเนินชีวิตที่ดี และสามารถจัดการกับชีวิต ชุมชน สังคม ได้อย่างมีความสุขตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
5. มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย โดยเฉพาะภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ความเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา

6. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 7. เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และบูรณาการความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
- ดังนั้นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนจะเน้นไปที่การให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม สร้างโอกาสและต่อยอดทางการศึกษาให้ผู้สนใจได้เข้าถึงความรู้ ตลอดจนการสร้างทักษะชีวิตให้ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้รับไปประกอบอาชีพได้ ทั้งยังมุ่งเน้นในเรื่องการเข้าใจความเป็นไทยในทุกมิติ

2.2.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยดังนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544) ให้นิยามการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งความรู้ และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ

ในมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พุทธศักราช 2542 นิยามว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

กุลธร เลิศสุริยะกุล (2542) เสนอว่า การศึกษาตามอัธยาศัย คือ กระบวนการเรียนรู้ การฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาอย่างมีระบบ นอกจากนี้คำว่า ตามอัธยาศัยหมายถึงตามความพอใจ ความสมัครใจ ความต้องการและตามความเหมาะสมของบุคคลหรือกลุ่ม การศึกษาตามอัธยาศัยนั้นดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการ มีความยืดหยุ่นหลากหลายและมีเสรีภาพ กล่าวโดย

สรุป การศึกษาตามอัธยาศัย คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของบุคคลหรือกลุ่ม โดยมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายยืดหยุ่นสอดคล้องและเหมาะสมกับชีวิต

2.2.3.1 นิยามของการศึกษาตามอัธยาศัย

นิยามของการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นสามารถอธิบายได้ 2 มิติ คือ นิยามในมิติของผู้เรียนและในมิติของผู้จัด หรือสภาพการต่างๆที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ดังนี้ (วิศน์ ศิลตระกูล, 2542)

1. ผู้เรียน : ผู้เรียนสามารถควบคุมวิธีการเรียนเอง มีวิธีเรียนที่หลากหลายที่นำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเองกระบวนการเรียนรู้และผลของการเรียนรู้นั้นจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และสร้างเสริมประสบการณ์ให้โดยตรง ผู้เรียนสามารถสร้างความหมายตามความเข้าใจ และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. ผู้จัด/หรือสภาพการที่เอื้อต่อการเรียนรู้: ส่งเสริมให้ผู้เรียนควบคุมวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองจากบุคคล จากครอบครัว จากชุมชน จากสังคม จากประสบการณ์ จากการทำงาน และจากการดำรงชีวิตประจำวัน จากสภาพแวดล้อมทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและมีการดำเนินการให้มีขึ้น ไม่ว่าจะโดยมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ จากปัจจัยเกี่ยวพันต่างๆ จากสถานการณ์ และสื่อต่างๆ การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) จึงมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning) โดยเกื้อหนุนให้ผู้เรียนกำหนด/เลือกวิธีการเรียนเอง หรือตามวัตถุประสงค์ของสถาบันหรือแหล่งความรู้ นั้น ๆ ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตลอดเวลา โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้บุคคลมีโอกาสแสวงหาและรับความรู้ ทักษะ ทักษะ ความเข้าใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

การเรียนรู้ตามอัธยาศัยและการเรียนรู้ด้วยตนเองควบคู่กับคำว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย” (Informal Education) ก็คือ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning) ซึ่งเป็นการอธิบายการเรียนรู้ในมิติของผู้เรียน “การเรียนรู้ตามอัธยาศัย” นี้ Livingston7 (1999) นิยามว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจ ความรู้ หรือทักษะ ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องเสนอโดยผ่านหลักสูตรหรือ โปรแกรมจากสถาบันการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ

2.2.3.2 ประเภทของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ในความพยายามในการจำแนกประเภท (Taxonomy) ของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้นSchugurensky (2000 อ้างถึงใน วิศน์ ศิลตระกูล, 2542) เสนอแนะว่ามี 3 ชนิดคือ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self Directed Learning) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental Learning) และการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน

1. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning) เป็นโครงการเรียนรู้ที่กำหนดโดยผู้เรียน โดยไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากนักการศึกษา แต่สามารถเป็นการนำเสนอของวิทยากร การเรียนรู้แบบนี้เป็นเรื่องของความตั้งใจ เพราะผู้เรียนมีจุดหมายในบางสิ่งบางอย่างที่ต้องการเรียนรู้ สิ่งนั้นอาจมาก่อนที่กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้น เป็นเรื่องของจิตสำนึก โดยปัจเจกบุคคลตระหนักว่าเขาต้องเรียนรู้ในบางสิ่งบางอย่าง

2. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental Learning) หมายถึงประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมิได้มีความตั้งใจมาก่อนว่าจะต้องเรียนสิ่งนั้น แต่เมื่อได้รับประสบการณ์ เขาก็รับรู้ได้ว่าเขาได้เรียนรู้บางอย่างขึ้นมาดังนั้น จึงเป็นความไม่ตั้งใจแต่รู้สึกรับรู้

3. การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (Tacit Learning) หมายถึงการเรียนรู้ในคุณค่า ทักษะ ทักษะ หรือทักษะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงแต่การเรียนรู้ตามอรรถาธิบายที่เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การตีความ”(Interpretation) ซึ่งวิธีการนี้มีการนิยามไว้หลายลักษณะด้วยกัน แต่เมื่อไม่นานมานี้ ก็เกิดเห็นพร้องต้องกัน ในนิยามที่ใกล้เคียงกันในสองลักษณะว่า การตีความ เป็นกระบวนการในการสื่อสารในลักษณะของความสัมพันธ์ทางด้านอารมณ์และสติปัญญา ระหว่างความสนใจของผู้ชมและความหมายที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้นั้น การตีความ ให้โอกาสกับประชาชนในทั้งทางด้านสติปัญญาและอารมณ์การตีความควรมีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอในภาพรวม มากกว่าแยกส่วน “การตีความ” ที่นำเสนอต่อเด็กไม่ควรที่จะลดความเข้มข้นจากสิ่งที่เสนอต่อผู้ใหญ่ แต่ควรเสนอด้วยวิธีการพื้นฐานที่แตกต่างกัน โดยอาจแยกโปรแกรมกัน

2.2.3.3 แนวคิดเรื่องหลักสูตรของการศึกษาตามอรรถาธิบาย

แนวคิดเรื่องหลักสูตรนี้ Jeffs และ Smith (1999 อ้างถึงใน วิศนีย์ ศิลดระกูล, 2542) ได้โต้แย้งความเห็นที่ว่าหลักสูตรทำให้เกิดการเส้นแบ่งระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอรรถาธิบาย เขายืนยันว่าทฤษฎีหลักสูตรและการปฏิบัติ (Curriculum Theory Andpractice) กำหนดขึ้นภายใต้บริบทของโรงเรียน และนี่เองคือปัญหาที่สำคัญเมื่อนำมาใช้ในการศึกษาตามอรรถาธิบาย การรับแนวคิดในเรื่องทฤษฎีหลักสูตรและการปฏิบัติ โดยนักการศึกษาตามอรรถาธิบาย เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับเนื้อหา ซึ่งก็ยังคงมีความลำบากในความเห็นนี้ กระนั้นก็ตาม ยังมีสิ่งที่ต้องเน้นในเรื่องนี้สำหรับการศึกษาตามอรรถาธิบาย 2 ประการ

ประการแรก ในรูปแบบของหลักสูตร ครูเข้าสู่สถานการณ์ด้วยข้อเสนอของการปฏิบัติ (Proposal for Action) ซึ่งได้กำหนดหลักการและรายละเอียดของการศึกษาที่ชัดเจนแล้ว แต่การศึกษาตามอรรถาธิบายมิใช่เช่นนั้น นักการศึกษาตามอรรถาธิบายไม่จำเป็นต้องมีสิ่งนี้ เขาไม่จำเป็นต้องก้าวสู่สถานการณ์ด้วยข้อเสนอของการปฏิบัติที่ชัดเจน แต่เขามีความคิดที่ว่าทำอะไรเพื่อให้ความ

เป็นอยู่ของคนดีขึ้น หรือชาวซึ่งในบทบาทและยุทธวิธี(ซึ่งยุทธวิธีอาจเป็นภาพกว้างๆ ของกลุ่มเป้าหมาย และวิธีการกว้างๆ) จากนั้นเขาก็พัฒนาเป้าหมายและวิธีการปฏิสัมพันธ์ที่จะสอดแทรกเข้าไป

ประการที่สอง คือบริบท ซึ่งการศึกษาตามอรรถศาสตร์ย่อมมีบริบทที่แตกต่างออกไป เมื่อบริบทเปลี่ยนไป ลักษณะของกิจกรรมก็ย่อมเปลี่ยนไปด้วย

ดังนั้นในเรื่องหลักสูตรของการศึกษาตามอรรถศาสตร์ จึงประกอบไปด้วยรูปแบบของการจัดการศึกษา และบริบทที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องที่ผู้สอนจะต้องนำมาประเมินและพิจารณาจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียนซึ่งรูปแบบและบริบทการจัดการเรียนการสอนในแต่ละพื้นที่และแต่ละบุคคลจะไม่เหมือนกันซึ่งจะแตกต่างกับการจัดการศึกษาในระบบที่ขาดการคำนึงในบริบทเหล่านี้

2.3 ประเภทของการจัดการศึกษาอิสลาม

การแบ่งประเภทของการจัดการศึกษาอิสลาม ประกอบด้วย การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบ และการจัดการศึกษาอิสลามตามอรรถศาสตร์ ดังนี้

2.3.1 การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ

การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ เป็นการศึกษาที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา กำหนดหลักสูตร ระยะเวลาในการศึกษา รวมทั้งมีการวัดและประเมินผลผู้ที่ศึกษาด้วย โดยแบ่งรูปแบบการจัดการศึกษา ได้ดังนี้

2.3.1.1 อิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ

ในส่วนของวิชาอิสลามศึกษา ซึ่งเป็นสาระหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม ได้เริ่มมีการเรียนการสอนในโรงเรียนต่างๆของรัฐในปี พ.ศ.2521 รัฐบาลโดยสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้มีนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ กำหนดนโยบายด้านสังคมวิทยาให้ชาวไทยมุสลิมมีความเข้าใจในการเป็นคนไทย พูดและใช้ภาษาไทย ส่งเสริมให้คนไทยมุสลิมเข้าศึกษาในโรงเรียนสามัญสาขาอาชีพ ขจัดมูลเหตุที่ทำให้คนไทยมุสลิมไม่นิยมพูดภาษาไทย ปรับปรุงการปฏิบัติภารกิจจิตวิทยาในลักษณะที่เข้าถึงประชาชน จากมติคณะ รัฐมนตรีที่เห็นชอบในนโยบายดังกล่าว ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีข้อ เสนอแนะแนวทางการปฏิบัติซึ่งเป็นผลให้มีการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแลพัฒนา

ประชาชนให้เห็นความสำคัญของการศึกษา ให้เยาวชนมุสลิมเรียนภาษาไทยมาตั้งแต่เด็กเล็ก ให้มีหลักสูตรและแบบเรียนภาษาไทยให้เหมาะสมกับสถานที่และความเป็นอยู่ของท้องถิ่นให้มีการสอนศาสนาอิสลามแก่บุตรหลานของชาวไทยมุสลิมในโรงเรียนประชาบาล มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา วิทยาลัยครูและระดับมหาวิทยาลัย (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2543 อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ, 2543) และมีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นฉบับต่างๆ เรื่อยมาตามที่นักพัฒนาหลักสูตรและผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาจะต้องดำเนินการอยู่เสมอ มิใช่ว่าเมื่อได้กำหนดหลักสูตรขึ้นมาแล้วก็สามารถใช้หลักสูตรนั้นตลอดไปโดยไม่มีการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรเลยทั้งนี้เพราะหลักสูตรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นตั้งแต่ปีการศึกษา 2536 กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) หลักสูตรอิสลามศึกษาจึงได้รับการปรับปรุงหลักสูตรเป็น อิสลามศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2523) (กรมวิชาการ, 2533) และในปีการศึกษา 2536 เช่นเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 หลักสูตรอิสลามศึกษาจึงได้ปรับปรุงหลักสูตรเป็นอิสลามศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) (กรมวิชาการ, 2533) ปี พ.ศ. 2538 เขตการศึกษา 2 ประกาศใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2537 และ พ.ศ.2541 กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายปฏิรูปการศึกษา เน้นจัดการเรียนการสอนยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และ พ.ศ.2544 กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (อิสลามศึกษา) พุทธศักราช 2544 กำหนดให้อิสลามศึกษาอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยจัดอยู่ในสาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรมและจริยธรรม มีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น (กรมวิชาการ, 2546) และปี พ.ศ.2551 กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดอยู่ใน สาระที่ 1: ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม มีความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับหลักธรรม คำสอนของอิสลามที่มุ่งเน้นมาตรฐานผู้เรียนที่นับถือศาสนาอิสลามให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้และเข้าใจหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติและหลักคุณธรรมจริยธรรมเพื่อยึดถือเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

ทั้งนี้ได้กำหนดสาระการเรียนรู้อิสลามศึกษาว่าด้วยการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้อยู่ในแนวทางของอัลลอฮ์ ﷻ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม โดยมีอัลกุรอานเป็นธรรมนูญชีวิต และนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นแบบอย่างที่จะก่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยกำหนดสาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. หลักศรัทธาว่าด้วยความเชื่อ การยึดเหนี่ยวทางจิตใจของมนุษย์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ มีเจตจำนงอันแน่วแน่ต่ออัลลอฮ์ ﷻ และสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ บัญญัติไว้ เพื่อขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ ให้ปฏิบัติในสิ่งดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
 2. ศาสนบัญญัติ เป็นหลักปฏิบัติของมนุษย์ ที่ศรัทธาตามบทบัญญัติทั้งโดยปัจเจกบุคคลและส่วนรวมเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
 3. ศาสนประวัติ เรียนรู้ในชีวิตประวัติของนบีมุฮัมมัด ﷺ เสาะหาบะฮุและผู้เสียสละ ที่ทรงคุณูปการอย่างเอนกอนันต์ในโลกอิสลาม อาณาจักรและอารยธรรมของโลกอิสลามที่เป็นมรดกโลก เพื่อเป็นคติเตือนใจและนำคุณลักษณะต่าง ๆ มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต
 4. จริยธรรม เรียนรู้หลักปฏิบัติต่อตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในอัลกุรอานและอัลหะดีษ เรียนรู้มารยาทต่างๆ ตามแบบอย่างนบีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อันนำไปสู่ความดีงามของตนเอง สังคม ชุมชน และประเทศชาติสืบไป
 5. อัลกุรอาน มุสลิมทุกคนต้องสามารถอ่านอัลกุรอานได้ เรียนรู้หลักการอ่านพร้อมความหมายและนำหลักคำสอนไปเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
- ดังนั้น การจัดการเรียนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ จึงประกอบไปด้วยการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาด้านศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ประวัติศาสตร์อิสลาม อัลกุรอาน และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องอื่นๆ โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับหลักธรรม มีความรู้และเข้าใจหลักการศรัทธา นำคำสอนของอิสลามมาใช้ในการดำเนินชีวิต

2.3.1.2 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันการศึกษาที่มีวิวัฒนาการจากปอเนาะ ซึ่งเป็นระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม หรือแบบไม่เป็นทางการ ดำเนินการสอนโดยโต๊ะครู ต่อมาได้มีการแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ก่อนที่จะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่ว่าในด้านการบริหารและการจัดการ หลักสูตร บุคลากรและการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาโรงเรียนให้สามารถแข่งขันในบริบทแห่งยุคสมัยโลกาภิวัตน์ (นิเลาะ แวอูเซ็ง , 2551) การบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นการจัดการเรียนการสอน เพื่ออบรมให้ความรู้ด้านศาสนาอิสลามแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป โดยมีพื้นฐานจากการตระหนักถึงภารกิจที่ต้องสนองเจตนารมณ์ของศาสนาเป็นหลัก (เบญจพร คงอินทร์, 2546)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างปัจจุบัน คือ ปอเนาะในอดีตที่เป็นต้นกำเนิดในปัตตานี ต่อมาได้แพร่กระจายไปทั่วพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่าง และขยายไปทั่วประเทศตลอดจนประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสำคัญ สำหรับมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่าง เพราะเป็นสถาบันการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของมุสลิมที่มีการจัดการเรียนการสอนด้านศาสนาเป็นหลัก ทำให้มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างได้ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างจนถึงปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงของปอเนาะเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ.2441 โดยรัฐมีนโยบายที่ต้องการให้ประชาชนชาวไทยสามารถอ่านออกเขียนได้ และสร้างความมั่นคงให้กับประเทศโดยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองบายขยายการศึกษาสู่หัวเมือง แต่การดำเนิน การจัดการศึกษาก็เป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนาทำให้ประชาชน รู้สึกไม่ดีต่อการจัดการศึกษาของทางราชการ แหล่งการจัดการศึกษาของมุสลิมคือ ปอเนาะ สุเหร่า ตลอดจนบ้านผู้รู้ต่างๆ (วินิจ สังขรัตน์, 2544)

ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของปอเนาะ ที่นำไปสู่การเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบัน เริ่มต้นในสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. 2501 ซึ่งได้กำหนดโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาการศึกษาของประเทศที่กำลังประสบอยู่ คือ ขณะนั้นสถานศึกษามีไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนและในส่วนภูมิภาคขาดแคลนครู ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากส่วนภูมิภาคต่างหลั่งไหลกันเข้ามาศึกษาต่อในเขตพระนครจำนวนมาก ตลอดจนมีวัตถุประสงค์ที่ให้ส่วนภูมิภาคได้รับการพัฒนาเท่าเทียมกับส่วนกลาง ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงได้รวมจังหวัดที่ความเป็นอยู่ของประชาชนและปัญหาการศึกษาคล้ายคลึงเข้าด้วยกัน โดยทำการแบ่งภาคการศึกษาออกเป็น 12 ภาค ผลจากการแบ่งภาคการศึกษาลักษณะนี้ ทำให้จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีใกล้ชิดกัน ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกันจึงได้จัดให้เป็นภาคการศึกษาเดียวกัน คือ ภาคการศึกษา 2 และมีการจัดตั้งครูสัมมนาภาคการศึกษา 2 ขึ้นที่จังหวัดยะลา (รุ่ง แก้วแดง, 2550) การปฏิบัติงานภายในภาคการศึกษา 2 นั้นได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 คณะ ได้แก่ คณะกรรมการอำนวยการ โครงการพัฒนาการศึกษา คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำภาคศึกษา 2 และคณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา 2 (ศูนย์พัฒนาการศึกษาภาคศึกษา 2, 2551)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดเป็นโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) โรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15(1) เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโรงเรียน

เอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15 (1) แบ่งย่อยได้อีก 2 ลักษณะ คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบริหาร โดยสมาคมหรือมูลนิธิ ซึ่งเป็นองค์กรนิติบุคคล ทางราชการอุดหนุนงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายรายหัว 100 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งโรงเรียนลักษณะดังกล่าว ทางราชการจะถอนข้าราชการครูที่ไปช่วยสอนวิชาสามัญออก เนื่องจากได้รับการอุดหนุนไปจ้างครูโดยเฉพาะแล้ว หากโรงเรียนมีความจำเป็นต้องมีข้าราชการครูที่ทางราชการส่งไปช่วยสอน จะต้องคืนเงินจำนวนเท่ากับวุฒิการศึกษาขั้นต้นของ ข้าราชการคนดังกล่าวให้แก่ทางราชการ และลักษณะที่ 2 คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบุคคลเป็นผู้รับใบอนุญาต ซึ่งทางราชการจะอุดหนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายรายหัวเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนสามัญทั่วไป แต่ทางราชการจะส่งข้าราชการครูส่วนหนึ่งสอนวิชาสามัญปฏิบัติการสอนร่วมกับครูที่โรงเรียนจ้างสอน 2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15(2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนทางอิสลามศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และอีกส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการควบคู่ไปด้วย แต่สภาพความพร้อมทั้งบุคลากรและระบบการจัดการเรียนรู้อยังไม่เข้าเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการที่จะยกระดับสู่การเป็นโรงเรียนตามมาตรา 15 (1) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525

โดยสรุปแล้ว โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถานศึกษาที่มีพัฒนาการมาจากปอเนาะ ซึ่งมีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามระยะเวลาและตามขั้นตอนที่รัฐบาลได้วางไว้ มีการกำหนดหลักสูตร ระยะเวลาเรียน และวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจน จดทะเบียนตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ทำการสอนทั้งในวิชาศาสนาและวิชาสามัญหรือบางสถานศึกษาก็มีการสอนวิชาชีพควบคู่กันไปด้วย ปัจจุบันมีหลายโรงเรียนได้ทำการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิเพื่อให้สามารถรับการอุดหนุนงบประมาณจากรัฐบาลได้ 100 เปอร์เซ็นต์

2.3.2 การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบ

2.3.1.1 ตาดีกา

อภิลิทธิ์ คำชูไช๊ะ, (2556) ระบุว่าศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาดีกา เป็นสถาบันที่เกิดขึ้นด้วยสำนึกในหน้าที่ตามหลักการของศาสนาอิสลามของชุมชนมุสลิม ซึ่งเป็นความต้องการของชุมชนที่จะให้มีสถานที่สำหรับอบรมเยาวชนในชุมชน มีเป้าหมายเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภาคีรศดูลอื่น พื้นฐานทางด้านศาสนาอิสลามแก่เยาวชนอายุระหว่าง 6 – 12 ปี ซึ่งเป็นเสมือนการศึกษาภาคบังคับ ที่เป็นหน้าที่ของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองที่จะให้การศึกษหรือสนับสนุนบุตรหลานหรือผู้ที่อยู่ในปกครองได้ศึกษาเล่าเรียน ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด /ตาดีกา เกิด

ขึ้นมาพร้อมกับมัศยิดในแต่ละชุมชน ได้ทำการจัดการเรียนการสอนตามสภาพความพร้อมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรและบุคลากรครูผู้สอน ต้องพึ่งพาตนเองมาอย่างต่อเนื่อง เดิมทีนั้นจะเรียกชื่อแตกต่างกันไปแล้วแต่ชุมชน เช่น โรงเรียนฟิรฎูอีน เซอโกละฮ์ มลายู มัครอสะห์ โรงเรียนสุเหร่าหรือโรงเรียนชายคามัสยิด ต่อมาภายหลังมีการใช้คำว่าตาดีกาในประเทศไทย ซึ่งนำคำมาจากประเทศมาเลเซีย คำว่า ตาดีกา จึงถูกนำมาใช้เรียกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส จนกระทั่งถึงปี 2540 รัฐบาลได้เข้าใจและเห็นบทบาทความสำคัญของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยได้รับพันธกิจจากรัฐบาลในการดูแลพัฒนาตาดีกาให้เป็นกิจจะลักษณะพร้อมกับให้การสนับสนุนและพัฒนาอย่างเหมาะสม โดยในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้เข้ามาดูแลมีการเปลี่ยนชื่อทางการมาเป็นศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศาสนากระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาธิการได้มีการปรับโครงสร้างการบริหารงานราชการแผ่นดินซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา จึงเปลี่ยนมาอยู่ในการดูแลและรับผิดชอบของกรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ปี พ.ศ. 2547 ศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา เปลี่ยนอยู่ในความรับผิดชอบดูแลของกระทรวงมหาดไทย หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2548 ให้กระทรวงศึกษาธิการซึ่งดูแลรับผิดชอบศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา เปลี่ยนชื่อมาเป็นศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา (เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการกำหนดแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด (ตาดีกา), 2550)

ครูผู้สอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเรียก เจ๊ะฆู หรือ โตะะกูรู ซึ่งหมายถึงผู้มีความรู้ทางศาสนาอิสลามเป็นผู้มีจิตใจอาสาในการช่วยเหลือชุมชน และครูผู้สอนอาจจะมาจากนักเรียนที่มีความรู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษา ปอเนาะหรือบางคนก็จบการศึกษาแล้ว การสอนจะเป็นไปด้วยความสมัครใจ มีความเสียสละ และมีความศรัทธาที่จะถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีให้กับผู้อื่น เพื่อมุ่งหวังผลบุญทางจิตวิญญาณหรือผลตอบแทนในโลกหน้า โดยจะได้รับมีค่าตอบแทนจากการสอนบ้างเล็กน้อย ซึ่งค่าตอบแทนในบางสถานศึกษาก็จะมาจากการบริจาคของผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียน แต่ครูจะไม่มีเงินเดือนตายตัว และโดยส่วนใหญ่จะได้เงินจากชะกาดพิตรเราะห์ที่ชุมชนบริจาคแก่มัสยิด เงินรายได้ของมัสยิดนั้นๆ ปัจจุบันหน่วยงานของภาครัฐได้เข้ามาช่วยเหลือโดยมาจัดระบบการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา มีการสนับสนุนเงินเดือนให้ครูผู้สอนคนละ 2,000 บาทต่อ

เดือน (สำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 2548) โดยการจัดการศึกษาจะประกอบไปด้วย ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา

รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา เดิมทีการบริหารจะขึ้นอยู่กับสภาพบริบทของแต่ละชุมชน บางชุมชนอิหม่ามประจำมัสยิดอาจเป็นคนบริหาร และมีคณะกรรมการมัสยิดผู้นำชุมชน หรืออาจจะแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการศึกษาขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการ แต่เมื่อศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา ซึ่งอยู่ในการดูแลของรัฐบาล จึงมีการกำหนดคณะกรรมการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา ขึ้นซึ่งประกอบด้วย อิหม่ามมัสยิดเป็นประธานศูนย์ฯ โดยตำแหน่ง และมีผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากการแต่งตั้งจากกรมการอิสลามประจำมัสยิด มีจำนวนไม่น้อยกว่า 6 คนแต่ไม่เกิน 12 คน โดยจะต้องมีตัวแทนที่เป็นครูผู้สอน 1 คน คณะกรรมการบริหารจะมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาและให้การอบรมแก่นักเรียนตามหลักสูตรที่กรมการศาสนาได้รับรองไว้ รวมทั้งบริหารงานทั่วไป และการดำเนินงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

2. งบประมาณในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา

อภิสิทธิ์ คำชูโช๊ะ, (2556) อธิบายว่า การก่อตั้งศูนย์การศึกษาอิสลาม ประจำมัสยิด/ตาคีกาในช่วงแรกจะเรียกรายเงินจากประชาชนในชุมชนเพื่อที่จะก่อสร้างอาคารไว้ทำการเรียนการสอนบางชุมชนก็จะมีการจัดงานการกุศลโดยการเลี้ยงน้ำชาหรืออาหารตามศักยภาพชุมชน ทั้งยังมีการเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาให้ร่วมบริจาคสมทบทุนก่อสร้างอาคาร ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคเป็นเงิน วัสดุ สิ่งของ อุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอน เช่นหนังสือ สมุด โต๊ะ เก้าอี้ ครั้นเมื่อเปิดทำการเรียนการสอนโรงเรียนก็จะเก็บค่าบำรุงการศึกษาจากผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียน โดยความมากน้อยของจำนวนเงินนั้นจะขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละชุมชน ซึ่งจะไม่ทำสร้างความเดือดร้อนในเรื่องค่าใช้จ่ายแก่คนในชุมชน ทั้งนี้เงินที่ได้มาจะนำไปเป็นค่าตอบแทนให้แก่ครูผู้สอน รวมทั้งเป็นค่าบริหารจัดการเรียนการสอนอื่นๆ หลังจากนั้นเมื่อภาครัฐได้เข้ามาดูแลโดยให้เงินอุดหนุนแก่ครูผู้สอนรวมทั้งใช้เป็นค่าบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา รัฐบาลจึงมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา และครูผู้สอนที่มีสิทธิ์รับเงินอุดหนุนจะต้องตั้งอยู่ในมัสยิดที่มีการจดทะเบียนแล้วเท่านั้น โดยอุดหนุนไม่เกินมัสยิดละ 1 แห่ง
2. เงินอุดหนุนค่าตอบแทนครูผู้สอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา และค่าบริหารจัดการแบ่งได้ดังนี้

- 2.1 มีผู้เรียนไม่เกินจำนวน 80 คน ต่อครูผู้สอน 2 คน ครูได้รับ
ค่าตอบแทนคนละ 2000 บาทต่อเดือน ค่าบริหารจัดการศูนย์ฯ 1,000 บาท ต่อเดือน
- 2.2 มีผู้เรียนตั้งแต่ 81 - 120 คน จ่ายค่าตอบแทนครูผู้สอน 3 คน ครูได้รับ
ค่าตอบแทนคนละ 2000 บาทต่อเดือน ค่าบริหารจัดการศูนย์ฯ 1,000 บาท ต่อเดือน
- 2.3 มีผู้เรียนตั้งแต่ 121 คน จ่ายค่าตอบแทนครูผู้สอน 4 คน ครูได้รับ
ค่าตอบแทนคนละ 2000 บาทต่อเดือน ค่าบริหารจัดการศูนย์ฯ 1,000 บาท ต่อเดือน

3. หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีตา

หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีตา เดิม
ที่จะไม่มีหลักสูตรที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน สอนตามความรู้และประสบการณ์ของครูผู้สอนในแต่ละ
ศูนย์ที่จะคิดค้นหลักสูตรขึ้นมา หรือใช้หลักสูตรร่วมที่มีจำหน่ายในร้านหนังสือ เช่น แบบเรียน
ของชมรม ตาคีตาหรือของประเทศมาเลเซีย เป็นต้น (ตาเฮรุลเลาะห์ หะมะ, 2552 อ้างถึงใน อภิลิทธิ
คำยูไซ๊ะ, 2556) แต่โดยทั่วไปจะเน้นในเรื่องศาสนา ภาษาและอัล-กุรอาน โดยใช้ภาษามลายูเป็นสื่อ
ตาคีตาจะสอนเฉพาะวิชาศาสนา หนังสือเรียนส่วนใหญ่จะเป็นภาษามลายู หนังสือที่เป็นภาษา
อาหรับจะมีเฉพาะรายวิชาภาษาอาหรับเท่านั้น ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนคือภาษามลายูท้องถิ่น
ปะปนกับภาษามลายูกลาง หนังสือเรียนจะเป็นภาษามลายูกลาง แต่การอธิบายเนื้อหาจะเป็นภาษา
มาลายูถิ่นคล้าย ๆ กับสำเนียงภาษามลายูของรัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย (อิบราฮีม ณรงค์รักษา
เขต, 2549) การเรียนตาคีตาเป็นการเรียนเพื่อที่จะให้เด็กสามารถอ่านออกเขียนได้จะเน้นการรับรู้ถึง
เรื่องมารยาท การปฏิบัติตนของมุสลิม สอนละหมาดอ่านอัล-กุรอาน ซึ่งถือเป็นสิ่งที่มุสลิมทุกคน
นั้นจะต้องรู้และปฏิบัติให้ถูกต้อง (สำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 2548) หลังจากนั้น
นั้นกรมการปกครองเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการจัดทำหลักสูตรตาคีตาซึ่งมีชื่อว่า หลักสูตรอิสลาม
ศึกษาพหุอรรถประโยชน์ประจำมัสยิด พ.ศ. 2548 / ส.ศ.1426 ฉบับปรับปรุง คณะกรรมการอิสลามประจำ
จังหวัดปัตตานีในราวสิบและยี่สิบหรือเรียกสั้น ๆ ว่า หลักสูตร “48” หลักสูตรดังกล่าวได้กำหนด
กรอบสาระสำคัญเกี่ยวกับ ความนำ หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มาตรฐาน
การเรียนรู้ เวลาเรียน การจัดหลักสูตร การจัดเวลาเรียน สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการ
เรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น สื่อการเรียนรู้ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์
การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตร เอกสารหลักฐานการศึกษา การเทียบโอนผลการเรียน และการ
พัฒนาศักยภาพครู (อภิลิทธิ คำยูไซ๊ะ, 2556)

ดังนั้น ตาคีตาหรือศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด ถือเป็นสถาบันทาง
การศึกษาหลักของสังคมมุสลิม โดยเป็นสถาบันทางการศึกษาอิสลามอันดับต้นๆ ที่ทำการสอนให้แก่
เด็กและเยาวชน โดยเริ่มแรกชุมชนเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาขึ้นมาเอง โดยมีมัสยิดเป็น

ศูนย์กลางในการบริหารจัดการศึกษามีการกำหนดหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ที่เน้นหลักพื้นฐานทางด้านศาสนาอิสลามให้เด็กได้รู้และนำไปปฏิบัติ ภายหลังจากที่รัฐบาลเห็นความสำคัญจึงได้สนับสนุนงบประมาณบางส่วนในการจัดการศึกษา

2.3.1.2 ปอเนาะ

ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคอาเซียน และเป็นสถาบันที่มีบทบาททั้งทางศาสนาและทางการศึกษา (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, 1982 อ้างถึงใน อิบราเฮ็ม ณรงค์ รักษาเขต, 2548) เป็นรูปแบบวิธีการศึกษาตามหลักการศาสนาอิสลาม ที่มีได้เฉพาะเจาะจงในเรื่องเพศ วัย และสถานะทางสังคม การเรียนรู้วิชาศาสนาในปอเนาะ อาจจะพิจารณาได้สองด้าน คือใน ด้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้ขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนที่ต้องการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นหรือเป็นความรู้พื้นฐานในการใช้ชีวิตประจำวันหลังจากได้ออกจากปอเนาะแล้ว และอีกด้านคือ ในด้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงลึกโดยเฉพาะกับผู้ที่ต้องการเป็น โต๊ะครูหลังจากออกจากปอเนาะไปแล้ว

อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต (2548) ได้กล่าวว่า ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาวิชาการสาขาต่างๆ ให้กับสังคมมุสลิม ทุกเพศ ทุกวัย วิชาการที่ปอเนาะจัดให้เป็นวิชาการศาสนาที่จะทำให้ผู้ศึกษารูจักข้อบัญญัติใช้และห้าม ตลอดจนบาปและบุญในอิสลาม เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในเรื่องส่วนตัว ครอบครัวและสังคม ฉะนั้นปอเนาะในอดีตจึงเป็นแหล่งเรียนรู้พื้นฐานแก่สังคมอย่างแท้จริง

อิมรอน มะลูลิม (2538) ได้อธิบาย ลักษณะของปอเนาะไว้ว่า ปอเนาะจะประกอบด้วยกระท่อมจำนวนหนึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของนักเรียน ซึ่งจะพักที่นั่นเป็นเวลานาน ปอเนาะส่วนใหญ่อยู่ในชนบทที่คืนที่ใช้ปลูกกระท่อมเป็นของครู หรืออาจเป็นที่ดินที่คนบริจาคโดยนักเรียนไม่ต้องเสียค่าเช่า อาคารที่ครูใช้สอนเรียกว่า “บาลัยเฮาะ” หรือ “บาลัย” มักจะติดกับบ้านของโต๊ะครู ตัวครู เรียกว่า โต๊ะครู ทำการสอน โดยไม่ได้รับเงินเดือนจึงต้องทำงานอย่างอื่นด้วย เช่น ทำนา ทำไร่ หรืออาชีพอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นเหมือนบิดากับบุตร นักเรียนส่วนใหญ่ที่มาศึกษาอายุระหว่าง 15-25 ปี ซึ่งมีทั้งโสดและแต่งงานแล้ว

ความเป็นมาของปอเนาะ หรือการใช้คำว่า ปอเนาะ นั้นพัฒนามาจากการเรียกบ้านที่ปลูกสร้างชั่วคราวเพื่อใช้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยพร้อมๆกับขณะที่ศึกษาเล่าเรียนด้วยคำว่า ปอเนาะ ทั้งนี้การเรียกด้วยคำดังกล่าวเป็นเพราะว่า ปอเนาะ ในภาษาอาหรับ คือสถานที่สำหรับพักชั่วคราวของคนเดินทาง และการศึกษาในปอเนาะนั้นใช้บ้านหรือกระท่อมหลังเล็กๆเป็นที่พักอาศัยขณะที่เรียนหนังสือซึ่งถือเป็นการใช้ชีวิตอยู่เพียงชั่วคราวเท่านั้น เหมือนว่าเป็นการใช้ชีวิตพักอยู่ในโลกนี้เพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อนักเรียนหรือนักศึกษาค้นใดสำเร็จการศึกษาแล้วก็จะออกจากปอเนาะ

นักเรียนหรือคนรุ่นอื่นๆก็จะมาอาศัยแทน การเป็นอยู่ลักษณะนี้จะหมุนเวียนไปตลอดอย่างต่อเนื่อง จนกว่าปอเนาะนั้นจะชำรุดผุพังหรือถูกยกเลิกไป และคำว่า ปอเนาะ มาจากคำว่า ฟุนดุก และใช้คำนี้เรียกแทนที่พักของนักเรียนหรือนักศึกษา ว่า ปอเนาะ จนในที่สุด ได้พัฒนาการมาเป็นคำที่เรียกใช้กันอย่างต่อเนื่องและถือเป็นศัพท์ทางการที่ใช้เรียกสถานศึกษาทางด้านอิสลามแบบเก่ามาอย่างแพร่หลาย ดังนั้นปอเนาะ จึงประกอบไปด้วยโต๊ะครู บ้านพักโต๊ะครู สถานที่หรือบาลัยหรือมัสยิดที่ใช้สำหรับการเรียนการสอน นักศึกษาและที่พักที่เรียกว่าปอเนาะ (อิบบรอเฮง อาลสุเซน, 2552)

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต (2548) ได้อธิบายว่า ปอเนาะนั้นมีรูปแบบมาจากประเทศเยเมน เพราะผู้ที่นำอิสลามมาเผยแพร่ในยุคแรกยังพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นชาวเยเมน และผู้ที่ก่อตั้งปอเนาะแห่งแรกเมื่อช่วง 500 ปีก่อนก็เป็นชาวเยเมน มีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า การศึกษาในรูปแบบปอเนาะเริ่มแรกนั้นเกิดขึ้นที่ประเทศอิรัก แล้วได้แพร่หลายกระจายไปในโลกอาหรับโดยเฉพาะในนครมักกะห์ประเทศซาอุดีอาระเบีย จากนั้นก็แพร่เข้ามายังโลกมลายู

ตายนุส อูสมาน (มปป.) กล่าวว่า ปอเนาะนั้นเดิมก่อตั้งและกำเนิดมาจากปัตตานีซึ่งอยู่ในภาคใต้ของประเทศหรือในประเทศอินโดนีเซียรัฐกาลิมันตัน แต่น้ำหนักที่ว่าปอเนาะมาจากปัตตานีมีความเป็นไปได้สูงกว่าทั้งนี้เนื่องจากสมัยก่อนปัตตานีเป็นที่รู้จักกันในนาม ระเบียบแห่งมักกะห์ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาอิสลามแห่งเอเชียอาคเนย์ เพราะช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 อุลามาฮ์ปัตตานีหลายท่านได้แต่งตำราวิชาการทางศาสนาด้วยภาษามลายูยาวิ โดยในประเทศมาเลเซียใช้เป็นตำราการเรียนการสอนที่แพร่หลาย ทั้งนี้มีนักวิชาการอีกหลายท่านมีความเห็นว่า ปอเนาะนั้นเกิดขึ้นแห่งแรกที่ปัตตานีจากนั้นจึงได้แพร่หลายไปทั่วเอเชียอาคเนย์

โดยสรุปแล้ว ปอเนาะคือสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในสังคมมุสลิม โดยเฉพาะสังคมมุสลิมในภูมิภาคอาเซียน ในประเทศไทยปอเนาะถือเป็นสถาบันทางการศึกษาที่อยู่คู่กับสังคมมุสลิมมายาวนาน เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาวิชาการสาขาต่างๆ ให้แก่สังคมมุสลิม ในทุกเพศ ทุกวัย ความรู้และวิชาการที่ปอเนาะจัดให้นั้นเป็นวิชาการหรือความรู้ทางศาสนาที่จะทำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักข้อบัญญัติใช้และห้าม ตลอดจนบาปบุญและการลงโทษ ปอเนาะมีการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีรางวัลและประเมินผลโดยการให้เกรดหรือระดับคะแนน แต่การวัดระดับความรู้ของผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมาจากดุลพินิจของโต๊ะครูหรือผู้สอน

2.3.3 การศึกษาอิสลามตามอัยยัตย

มัจลิสอิลมีย้และการเรียนการสอนตามบ้านของผู้รู้

การเรียนการสอนของชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกเหนือจากการสอนในบ้าน ดาศีกา ปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแล้ว ยังมีอีกรูปแบบการศึกษาที่มีความน่าสนใจน่าศึกษาเรียนรู้ คือ การศึกษาหรือการเรียนที่มีสยิด ซึ่งโดยมากแล้วผู้เรียนจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ โดยมีโต๊ะครูหรืออิมามผู้รู้ด้านศาสนาทำหน้าที่ในการเรียน การสอน

โดยเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนส่วนใหญ่มักจะเป็นช่วงเวลากลางคืนระหว่างเวลาการละหมาดมัฆริบในช่วงค่ำกับการละหมาดอิชาในช่วงกลางคืน หรืออาจเป็นการเรียนการสอนในเวลากลางวันใช้เวลา 2-3 ชั่วโมงตามมัจลิสหรือตามบ้านของผู้รู้ในชุมชน หรือมัจลิสประจำจังหวัด เช่น มัจลิสกลาง มัจลิสกรือเซะ ฯลฯ ซึ่งวิชาที่ใช้ในการเรียนการสอนส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องวิชาฟิกฮ์หลักการปฏิบัติ การประกอบศาสนกิจ การอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เตาฮีดหรือหลักการศึกษเกี่ยวกับเรื่องพระเจ้า ตะเซาฟู ฯลฯ (รอฮานี คาโอ๊ะ, 2546)

โดยสรุปแล้วการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบมัจลิสอิลมีย้และการเรียนการสอนตามบ้านผู้รู้ จะมีอยู่ในชุมชนมุสลิมเกือบทุกชุมชน โดยอาจจะจัดการเรียนการสอนที่มีสยิดโดยการเชิญโต๊ะครูหรือผู้มีความรู้มาสอนที่มีสยิดหรืออาจจะสอนที่บ้านของโต๊ะครูหรือผู้รู้เอง ส่วนใหญ่ที่ผู้เรียนจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ บทเรียนและเนื้อหาที่สอนส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และอื่นๆ ที่ครูผู้สอนได้ถ่ายทอดให้

2.4 ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

ความต้องการ เป็นคำที่สำคัญในการศึกษาทั้งด้านวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะสาขาจิตวิทยา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีการให้ความหมายของคำนี้ไว้อย่างหลากหลาย อาทิเช่น ที่ระบุถึงในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 ว่าความต้องการหมายถึง อยากได้ ใคร่ได้ ประสงค์จะได้นอกจากนี้ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษโดย Nufeld and Guralnik (1988) ใช้คำว่า Need ในภาษาอังกฤษ โดยอธิบายความหมายว่า สิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งขาดแคลนและเป็นที่ต้องการหรือปรารถนาจะได้

สำหรับพจนานุกรมการเมือง ของ แพไข สวานานนท์ (2545) อธิบายความหมายของความต้องการไว้ว่า ความต้องการ (Want) หมายถึงสิ่งที่ร่างกายยังไม่ได้รับการตอบสนอง และ

ยังคงมีแต่เป้าหมายที่ได้กำหนดขึ้นไว้ มนุษย์นั้นมีเป้าหมายชีวิตที่สำคัญ คือตอบสนองความต้องการของตนให้ได้ คำว่าความต้องการนี้ในทางจิตวิทยาใช้คำใหม่ ๆ ว่า ความต้องการจำเป็น (Need) แทนในทางการเมืองใช้คำว่า ความต้องการในการกำหนดนโยบาย เพราะนโยบายจะต้องสนองความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ความต้องการจำเป็นหมายถึง บรรดาความจำเป็นต่าง ๆ ที่มนุษย์จะต้องมี และเมื่อขาดเสียสิ่งหนึ่งสิ่งนั้น ๆ แล้ว จะเกิดภาวะไม่ปกติหรือไม่สมดุลขึ้นมาได้ ความต้องการจำเป็นของมนุษย์แบ่งออกเป็นความต้องการจำเป็นทางกาย (Biological Needs) ความต้องการจำเป็นทางใจ (Psychological Needs) และความต้องการจำเป็นทางสังคม (Social Needs)

ประสาท อิศรปริดา (2523) อธิบายว่า ความต้องการ หมายถึง สภาวะที่เกิดจากความไม่สมดุลทั้งทางร่างกายและจิตใจ ลักษณะของความไม่สมดุลดังกล่าวเกิดจากการที่ความต้องการของคนเรามากไม่ได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากเมื่อได้รับการตอบสนองหนึ่ง ก็จะเกิดความต้องการมากขึ้นไปอีกระดับหนึ่งความต้องการ (Needs) สภาพที่ไม่สมดุลของมนุษย์ เช่นว่านี่เองที่ก่อ เกิดแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อสร้างความสมดุลให้ตัวเอง เช่น คนที่รู้สึกเหนื่อยล้าในการนอน หรือนั่งพัก หรือเปลี่ยนบรรยากาศ เปลี่ยนอิริยาบถ ดูหนังฟังเพลง คนที่ถูกทิ้งให้อยู่คนเดียว เกิดความต้องการความรัก ความสนใจจากผู้อื่น เป็นแรงผลักดันให้คน ๆ นั้น กระทำการบางอย่างเพื่อให้ได้รับความรัก ความสนใจ เป็นต้น โดยรวมแล้ว ความต้องการจึงมีอิทธิพลมากต่อพฤติกรรม

ทั้งนี้ ความต้องการในแต่ละคนมีหลายประเภท นักจิตวิทยาได้อธิบายเรื่องความต้องการไว้อย่างหลากหลาย แต่โดยทั่วไปแล้วเราอาจแบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ความต้องการทางกาย (Physical Needs) ความต้องการตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น ต้องการกินอาหาร หายใจ ขับถ่ายของเสีย การเคลื่อนไหว และพักผ่อน เป็นต้น ความต้องการทางกายทำให้เกิดแรงจูงใจให้บุคคลกระทำการเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว เรียกแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางกายนี้ว่า แรงจูงใจทางชีวภาพหรือทางสรีระ

2. ความต้องการทางสังคมหรือความต้องการทางจิตใจ (Social or Psychological Needs) เป็นความต้องการที่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม เช่น ความมั่นคง ความปลอดภัยการเป็นที่ยอมรับในสังคม ต้องการความรัก ต้องการอิสรภาพ ความสำเร็จในชีวิต และตำแหน่งทางสังคม เป็นต้น ความต้องการทางสังคม หรือจิตใจ เป็นปัจจัยกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการและการกระทำเพื่อสนองความต้องการดังกล่าวเรียกว่า แรงจูงใจทางสังคม (Social Motives)

2.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการจำเป็น (Need Assessment)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความจำเป็นพบว่า มีงานศึกษาที่กล่าวถึงถึงความต้องการจำเป็น (Need) ไว้มากมาย ความต้องการจำเป็นเป็นผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า การประเมินถึงความต้องการจำเป็น (Need Assessment) คือกระบวนการวิเคราะห์ช่องว่าง หรือความแตกต่างระหว่างผลของสภาพปัจจุบันและผลของสภาพที่ปรารถนา แล้วจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น (Setting Priorities) กำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อช่วยตัดสินใจในการปรับปรุงองค์กร (Witkin, 1995 อ้างถึงใน อนุชา กอนพวง, 2539) ในการประเมินความต้องการจำเป็นนี้ หากมีความแตกต่างกันระหว่างสถานภาพทั้งสองก็แสดงให้เห็นถึงสถานะที่ไม่น่าพอใจอันเป็นจุดเริ่มต้นของการหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้หมดไป (สุวิมล ว่องวานิช, 2531)

ในเบื้องต้น มีผู้กำหนดนิยามและให้ความหมายของคำว่า ความต้องการจำเป็น ไว้มากมาย สุวิมล ว่องวานิช ได้สังเคราะห์และจัดประเภทของความหมายเป็นหมวดหมู่ในมุมมองทางจิตวิทยาและทางการประเมิน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. มุมมองทางด้านจิตวิทยา

อับราฮัม มาสโลว์ ได้เสนอทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการ (Maslow's need Hierarchy) ไว้ว่า บุคคลมีความต้องการไม่สิ้นสุดและเมื่อความต้องการได้รับการสนองแล้วความต้องการในสิ่งอื่น ๆ จะเข้ามาแทนที่ไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจอีก ความต้องการสามารถจัดลำดับได้ตั้งแต่ขั้นต่ำสุดไปถึงขั้นสูงสุด เรียกว่าลำดับขั้นของความต้องการ แบ่งเป็น 5 ชั้น คือ

1.1 ความต้องการทางร่างกาย (Psychological Needs) หมายถึงความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการทางเพศ ความสะอาดความสะดวกสบาย เป็นต้น

1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety and Security Needs) หมายถึงความต้องการได้รับการปกป้องจากอุปสรรคและการออกจากงาน ความปลอดภัยในการทำงาน เป็นต้น

1.3 ความต้องการทางสังคม (Social Needs) หมายถึงความต้องการเพื่อน ต้องการความรัก ความเป็นเจ้าของ เป็นส่วนหนึ่งทางสังคม

1.4 ความต้องการได้รับการยกย่องยอมรับจากสังคม (Esteem Needs) หมายถึงความต้องการเป็นอิสระ ต้องการการยอมรับ ได้รับการยกย่อง ได้รับเกียรติจากผู้อื่น เป็นต้น

1.5 ความต้องการบรรลุผลสำเร็จสูงสุด (Self Actualization) หมายถึง ความต้อง

การได้รับความสำเร็จสูงสุดในสิ่งที่ปรารถนาทุกอย่างที่ตั้งใจไว้

ความต้องการทั้ง 5 ชั้นนี้ มาสโลว์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นอิสระจากกัน ความต้องการจะพัฒนาจากขั้นต่ำไปหาขั้นสูง เมื่อความต้องการขั้นต่ำได้รับการตอบสนองเพียงพอแล้ว แต่ความพอแต่ละคนไม่เท่ากัน ฉะนั้นบางคนว่าเสมือนยังไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นต่ำแต่สามารถพัฒนาไปสู่ขั้นสูงได้ เช่น คนที่ขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร แต่สามารถมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของสังคม หรือสามารถเรียนในระดับที่สูงสุดได้ เพราะความต้องการพื้นฐานทางกาย แม้จะมีน้อยแต่ก็เพียงพอสำหรับความต้องการนั่นเอง (สมพร สุทัศนีย์, 2544)

สำหรับ Mc Clelland เขาได้พัฒนาแนวทางของ Maslow ต่อไปอีกโดยพัฒนาแนวคิดดังกล่าวทำให้เขาผู้บุกเบิก ทฤษฎีความต้องการประสพผลสำเร็จ ซึ่ง McClelland เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความต้องการเหมือนกัน เพียงแต่มีขนาดมากน้อยต่างกันเท่านั้น ความต้องการแบบนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

(1) ความต้องการความสำเร็จ (Need Achievement) เป็นความต้องการที่จะบรรลุผลสำเร็จในงานที่มีความท้าทาย และการบรรลุมาตรฐานของงานที่ทำได้อย่างดีเยี่ยม (Excellence) ผู้มีความต้องการประเภทนี้มักเป็นผู้มีบุคลิกลักษณะที่โดดเด่น ชอบการตั้งเป้าหมาย ชื่นชอบงานที่ยากและท้าทาย บุคคลเหล่านี้มักมีความต้องการที่จะควบคุมผลการทำงานที่เกิดจากการตัดสินใจ ได้ทุ่มเทกำลังความพยายามไปและจะไม่ชอบอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้หนึ่งผู้ใด

(2) ความต้องการความสัมพันธ์ที่ดี (Need for Affiliation) ได้แก่ ความต้องการความรักใคร่ชอบพอกับมิตรกับคนรอบข้าง ยึดมั่นต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มักแสดงออกโดยหวังจะให้ได้รับการยอมรับจากคนอื่นมากที่สุด

(3) ความต้องการอำนาจ (Need for Power) เป็นความต้องการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น หรือสามารถชักจูงให้เกิดการยอมรับนับถือจากฝ่ายอื่น เพื่อให้ตนสามารถใช้อิทธิพลควบคุมกำกับผู้อื่น

จากทฤษฎีของ McClelland สามารถอธิบายได้ถึง ความต้องการของดาวเด่น โดยจะสร้างผลงาน และแสดงศักยภาพที่มีอยู่ภายในตนเองออกมาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. มุมมองด้านการประเมิน

การศึกษาทางสังคมวิทยาให้นิยามและความหมายของ ความต้องการจำเป็นไว้หลากหลาย แต่ที่ปรากฏชัดสามารถจำแนกได้เป็น 2 นัยยะ ได้แก่ ความต้องการจำเป็น คือ ความแตกต่าง (Discrepancy) และความต้องการจำเป็น คือ ประโยชน์ที่ได้รับ (Benefits)

นัยยะที่ 1 ความต้องการความจำเป็นคือความแตกต่าง/ความขาดแคลน

เป็นการให้ความสำคัญกับการศึกษาผลต่างของสภาพที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพที่พึงประสงค์ การกำหนดความต้องการจำเป็นในนัยยะแรกนี้ แม้จะมีการนิยามความต้องการจำเป็นตามความแตกต่าง แต่นักวิชาการก็ยังมีมุมมองที่จำแนกได้ออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ การนิยามความต้องการจำเป็นตามมิติของความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่ควรจะเป็น นัยยะนี้ นิยามความต้องการจำเป็นตามมิติของความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่ควรจะเป็น นัยยะที่สองคล้ายคลึงกับนัยยะแรกอยู่บ้างตรงที่เน้นการนิยามความต้องการจำเป็นตามมิติของความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่ควรจะเป็นเช่นกัน แต่เพิ่มมิติของสภาวะความเสียหายที่เกิดขึ้นตามมา หากความขาดแคลนที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการตอบสนอง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการย่อย ดังต่อไปนี้

1. มุมมองในมิติที่แตกต่าง

Trimby (1979 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) ได้เปรียบเทียบโมเดลการประเมินความต้องการจำเป็นของนักวิชาการไว้ 2 โมเดล ได้แก่ Kuafman's Model of Needs Assessment และ Harlees's Front-end Analysis ในแต่ละโมเดลมีการให้นิยามของความต้องการจำเป็นสอดคล้องกัน คือ นิยามความแตกต่าง (Discrepancy) ยกเว้น โมเดลของ Harlees ที่นิยามในรูปของปัญหา (Problems) ที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้สภาพที่เป็นอยู่ไม่สมบูรณ์ไม่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องหาทางแก้ไข

Kuafman และ English (1981 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) ชี้ให้เห็นว่าความต้องการจำเป็น ถือเป็นความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและสิ่งที่ปรารถนาจะให้เกิดขึ้นหรือปรารถนาให้เกิดขึ้น ในทางเดียวกัน Witkin (1984 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) ก็นิยามว่าความต้องการจำเป็นหมายถึง ความแตกต่างหรือช่องว่าง (Gap) ระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่หรือสภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กับสิ่งที่ควรจะเป็นหรือสภาพที่พึงปรารถนาด้วย

2. มุมมองในมิติความแตกต่างและมิติและมิติความเสียหายที่เกิดขึ้น

Scriven และ Roth (1968 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) กล่าวว่า needs หมายถึง ช่องว่างระหว่างความจริงกับความพึงพอใจ โดยยกตัวอย่างว่า ถ้าเขียนประโยคว่า A needs X หมายความว่า ถ้าไม่มี x แล้ว A จะอยู่ไม่ได้ หรือ ถ้าอยู่ได้ก็ต้องอยู่ในสภาวะที่ไม่น่าพึงพอใจ แสดงว่า x มีอิทธิพลต่อ A ทำให้ A ได้รับความประโยชน์ในที่นี้ X จึงเป็นความต้องการจำเป็น แนวทางการอธิบายเช่นนี้ทำให้เห็นว่า ความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างสภาพที่เป็นอยู่จริงกับสภาพที่พึงพอใจต้องมีมากถึงระดับที่ทำให้เกิดปัญหาตามมาได้ ดังนั้น หากความแตกต่างใดยังไม่รุนแรงพอที่จะทำให้ประสพภาวะที่ไม่น่าพอใจความแตกต่างนั้นยังไม่ถึงขั้นที่จะเรียกว่าความต้องการจำเป็นนั่นเอง

Roth (1977 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) เป็นนักคิดอีกคนหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นแนวคิดในทางเดียวกันว่าความต้องการจำเป็นหมายถึง ความแตกต่างระหว่างสภาพ ที่เป็นเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับสภาพที่เป็นอยู่จริง เขาอธิบายเป็นประโยคสัญลักษณ์ไว้คือ " $NC = T - A$ " ในที่นี้ $NC =$ Needs Candidate หมายถึง ความต้องการจำเป็นที่ต้องการเป็นไปได้ทั้งหมด T (Target State) หมายถึง เป้าหมายที่ต้องการบรรลุ และ A (Actual State) หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่จริง การให้นิยามเป็น "ความแตกต่าง " เช่นนี้ Scriven และ Roth ให้นิยามเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นที่มีลักษณะขยายไปจากนิยามเดิมว่า "สิ่งที่ถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น ต้องเป็นไปได้ตามเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก ถ้าได้ NC คนหรือองค์กรจะได้รับประโยชน์หรือ ประการต่อมา ถ้าได้ NC คนหรือองค์กร นั้นจะอยู่ในสภาพที่ไม่พึงพอใจ" หากวิเคราะห์นิยามของ Scriven และ Roth ซึ่งอธิบายด้วยประโยคสัญลักษณ์ ว่า $N = T - A$ ก็จะเห็นว่านิยามนี้ คล้อยตามโมเดลความแตกต่าง แต่เมื่อพิจารณาต่อไปพบว่า สิ่งที่ถือว่าเป็นความต้องการ จำเป็นต้องมีเงื่อนไขคุณลักษณะ 2 ประการ ประการแรก "อะไรก็ตามที่หากได้มาแล้วก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมาก สิ่งนั้นถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น" และประการที่สอง "อะไรก็ตามที่ไม่ได้รับแล้วจะก่อให้เกิดสภาวะที่ไม่พึงประสงค์ สิ่งนั้นก็ถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น" เช่นกัน นิยามที่เป็นส่วนขยายนี้ชี้ให้เห็นว่า ความต้องการจำเป็นคือสิ่งที่นำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา หรือสิ่งที่ทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้นั่นเอง

กลุ่มที่ 2 ความต้องการจำเป็นคือประโยชน์ที่ได้รับ

Scriven (1991 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) แสดงให้เห็นว่า นิยามของความ ต้องการจำเป็นที่ยอมรับกันส่วนใหญ่คือ นิยามความแตกต่าง (Discrepancy Definition) นั้นยังมีช่องว่างการอธิบายอยู่มาก ปัญหาของนิยามนี้อยู่ที่ระดับที่พึงประสงค์ซึ่งเข้าใจกันนั้นมักเป็นอุดมคติเกินไป ไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง นอกจากนี้ การกำหนดระดับที่ควรจะเป็นของแต่ละคนก็แตกต่างกัน Scriven ยกตัวอย่างว่าหากจะถามว่า "หลักสูตรในอุดมคติคืออะไร" ความต้องการจำเป็นอาจไม่จำเป็นต้องต้องกำหนดในรูปของความแตกต่างเสมอไป เพราะหลายสิ่งที่เป็นสิ่งที่จำเป็นและมีอยู่ในสภาพจริงโดยไม่ต้องกำหนดสภาพที่ควรจะเป็น เช่น อากาศ น้ำ อาหาร เป็นต้น นิยาม Scriven ที่ชี้ให้เห็นว่ามีความสมจริงมากกว่า คือ นิยามเชิงวินิจฉัย (Diagnostic Needs) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า บริบท (Context Dependent) เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางความต้องการจำเป็น และแน่นอนย่อมมีอิทธิพลกำหนดว่าสิ่งใดคือสิ่งที่น่าพึงพอใจ (Satisfaction) โดยอธิบายว่าระดับความพอใจของแต่ละคนขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นของคนกลุ่มตนซึ่งอาจไม่ใช่สิ่งจำเป็นของคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ แต่ต้องหาวิธีเลือกความต้องการจำเป็นที่สำคัญที่สุด

ความต้องการจำเป็นสามารถจำแนกเป็นสองประเภทคือ นิยามตามโมเดลความแตกต่าง (Discrepancy Model) เป็นการนิยามในลักษณะ " Need " เป็นคำนามในภาษาอังกฤษ แปลว่า "ความต้องการจำเป็น " ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะความขาดแคลนและทำให้เกิดปัญหา (Problem) แต่โมเดลการแก้ปัญหาเป็นการนิยามในลักษณะที่ " Need " เป็นคำกริยาในภาษาอังกฤษ แปลว่า "ต้องการ" หรือ "มีความต้องการจำเป็น " ซึ่งเป็นแนวทางแก้ปัญหา (Solution) หรือสิ่งที่จำเป็นต้องทำให้เกิดเพื่อทำให้สภาวะที่ไม่น่าพอใจหมดไป

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความต้องการเป็นสิ่งที่มิอยู่ในมนุษย์และทุกสังคมของมนุษย์ องค์ประกอบ บริบท และพื้นฐานต่างๆที่ไม่เหมือนกันที่เกิดขึ้นกับคนหรือในสังคม ทำให้ความต้องการของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน แต่สำหรับความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเป็นสิ่งที่มนุษย์ขาดไม่ได้ซึ่งถือเป็นความต้องการที่สำคัญและจำเป็นต่อมนุษย์ทุกคน นอกจากนี้ยังมีความต้องการจำเป็นอย่างอื่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตวิญญาณของมนุษย์เช่น ความต้องการได้รับการเข้าถึงการศึกษา เป็นต้น ส่วนความต้องการอื่นที่นอกเหนือจากนั้นเช่น ชื่อเสียง การได้รับการยอมรับ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล เป็นต้น เหล่านี้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละคนเท่านั้น

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมุสลิม

ประเทศไทยมีประชากรทั้งประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามมากเป็นอันดับ 2 รองจากผู้นับถือศาสนาพุทธ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูลและสงขลา นอกจากนั้น พบว่ามีชุมชนมุสลิมกระจัดกระจายอยู่เกือบทุกจังหวัด แต่อย่างไรก็ดี ชาวมุสลิมล้วนมีอัตลักษณ์ร่วมกัน ไม่เฉพาะเรื่องการปฏิบัติตามหลักการศาสนา แต่ชาวมุสลิมยังมีวิถีการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นหมู่บ้านเป็นชุมชนซึ่งในแต่ละหมู่บ้าน แต่ละชุมชนจะมีมัสยิดหรือสุเหร่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน มัสยิดจึงถือเป็นสถาบันศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมที่ต้องไปประกอบศาสนกิจร่วมกันเป็นที่ละหมาด ศึกษาอัลกุรอาน รวมทั้งเป็นที่เรียนหนังสือของเยาวชนรวมทั้งผู้ใหญ่ และอื่น ๆ แต่ละชุมชนมีอิหม่ามซึ่งโดยทั่วไปเป็นผู้ที่ชาวบ้านเลือกขึ้นตามหลักการของศาสนาอิสลามที่ใช้กันทั่วโลกมาเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น

อนุชา หวังภักดี (2553) ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะของชุมชนมุสลิมที่มีอัตลักษณ์บางประการแตกต่างกับชุมชนศาสนิกอื่นๆ เนื่องด้วยพื้นฐานการรวมตัวของชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นมาด้วยกับคำสอนของศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ ดังนั้นชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นมาจากการที่ผู้ปฏิญาณตนว่า “อัลลอฮ์คือพระเจ้าและท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) เป็นรอซูล์ (ศาสนทูต) ของพระองค์” มารวมตัว

กันบนพื้นฐานของการยอมรับ การมอบน้อม และการเชื่อฟังคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์ โดยมีความเชื่อว่าการเชื่อฟังอัลลอฮ์จะนำมาซึ่งสันติภาพของจิตใจ และขยายสันติภาพไปสู่ด้านอื่น ๆ ของชีวิตต่อไป เป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนชุมชนมุสลิมคือการสร้างชุมชนตักวา (การยำเกรงต่ออัลลอฮ์) ขึ้นมา โดยสมาชิกในชุมชนทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา (ฟิรคฺอัยน์) ซึ่งถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบในระดับบุคคลที่แต่ละคนจะต้องปฏิบัติ หลังจากการเรียนรู้ภาคฟิรคฺอัยน์แล้ว สังคมมุสลิมต้องมีความรับผิดชอบในระดับสังคมในการผลิตบุคลากรในสาขาต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นให้เพียงพอ (ฟิรคฺอุฟียะฮฺ) ในการรับใช้สังคมหรือชุมชนต่อไป ซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม โดยมีกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมที่มาจากคำสอนศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ (2549 อ้างถึงใน หาญม บิลก้อเต็ม, 2554)

นอกจากนี้ มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ (2549 อ้างถึงใน หาญม บิลก้อเต็ม, 2554) ได้นำเสนอบริบททางสังคมของชุมชนอันเป็นองค์ประกอบที่บ่งชี้ได้ว่าชุมชนได้เป็นชุมชนมุสลิม ซึ่งประกอบด้วย 3 ประการคือ

1. มัสยิด : ศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชนมุสลิม

ชุมชนมุสลิมมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชนมุสลิม ซึ่งมัสยิดถือเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อชีวิตมุสลิม สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอิสลาม นอกจากมัสยิดจะเป็นสถานที่ประกอบอิบาดะฮ์ (การเคารพภักดี) ต่ออัลลอฮ์แล้ว ยังเป็นสถานที่อบรมวิชาความรู้ จริยธรรม การประกอบอาชีพ ศูนย์สารสนเทศ และปลูกฝังทัศนคติความรักประเทศชาติ เป็นสถาบันและศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชน เป็นศูนย์กลางการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน เป็นศาลสถิตยุติธรรมเพื่อพิจารณาไกล่เกลี่ยคดีความขั้นต้นในชุมชน เป็นสถานที่ประชุมปรึกษาปัญหาและทางออกในเรื่องราวด้านต่าง ๆ ของชุมชน

2. สภาชุรอ : เวทีสำหรับปรึกษาหารือ

นอกจากผู้นำชุมชนที่ถือเป็นแกนขับเคลื่อนสมาชิกในชุมชนแล้ว การดำเนินการต่าง ๆ ของผู้นำจะมีสภาที่ปรึกษาชุมชน (ชุรอ) คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่าง ๆ ซึ่งสภาชุรอนั้นคือกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันในการให้คำปรึกษาแนะนำในกิจการต่าง ๆ ของชุมชนมุสลิม เพื่อหาแนวทางในการดำเนินการหรือทางเลือกสำหรับดำเนินกิจการต่างๆ นอกจากนี้ยังถือเป็นสภาที่ทุกคนจะต้องมาร่วมกันคิดและแก้ปัญหาบนพื้นฐานของบทบัญญัติศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ หรือบางครั้งเรียกว่า สภามุชาวาเราะฮฺ การชุรอหรือการมุชาวาเราะฮฺถือเป็นจุดเด่นที่สำคัญของชุมชนมุสลิมในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานต่าง ๆ ของ

ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันคิด หรือร่วมกันปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกับชุมชนและยังส่งผลต่อความยั่งยืนของนโยบายต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชนอีกด้วย

3. ฮุกุมฟากัด : ข้อตกลงเพื่อความสมานฉันท์ในชุมชน

ชุมชนมุสลิมภายใต้การนำของอิหม่ามจะร่วมกันสร้างข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการห้ามหรือส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามเรียกกันว่า “ฮุกุมฟากัด” ซึ่งเป็นข้อกำหนดคติกาเพื่อความเป็นเอกภาพในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมที่ดีงามซึ่งไม่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม เป็นกฎเกณฑ์ที่สมาชิกในชุมชนทุกคนต้องถือปฏิบัติ เนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่ผ่านการเห็นชอบจากสภาชุรอแล้ว ฮุกุมฟากัดในชุมชนมุสลิมแต่ละแห่งอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง แต่เนื้อหาหลักที่เป็นแก่นจะมีลักษณะคล้ายกัน โดยคำนึงถึงสิ่งที่เป็นข้อห้ามและสิ่งที่ศาสนาส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นสำคัญ เช่น การกำหนดให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมาละหมาดร่วมกันที่มีสยิด การกำหนดบทงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามฮุกุมฟากัด หรือการห้ามสมาชิกในชุมชนไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข การดื่มสุราของมีนเมาซึ่งเป็นข้อห้ามทางศาสนา เป็นต้น โดยฮุกุมฟากัดของชุมชนเน้นเป้าหมายในการสร้างชุมชนแห่งการศรัทธา (การนำเกรงต่อพระเจ้า) แนวคิดรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนมุสลิมได้ผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งได้ตายจากโลกนี้ไป ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่องทุกวัน และต่อคนทุกสถานภาพ ซึ่งถือเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน

ชุมชนมุสลิมเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นของตัวเอง ทั้งด้านรูปแบบการดำเนินชีวิต ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ รวมไปถึงทัศนคติในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งในทุกมิติของชุมชนมุสลิมต้องอยู่ในแนวทางของศาสนาอิสลาม คือ มีความสอดคล้องหรือไม่ขัดแย้งกับบทบัญญัติศาสนาอิสลามทั้งในอัลกุรอานและแบบฉบับอันดีงามของท่านรอซูล (ซ.ล.) โดยอาศัยมีสยิดเป็นศูนย์กลางในการบริหารกิจการชุมชน มีสภาชุรอเป็นหน่วยงานให้คำปรึกษา และใช้ฮุกุมฟากัดในการควบคุมชุมชนให้มีความสงบสุข

กล่าวสรุปได้ว่า การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมุสลิมนั้นเพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทาง ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมไปถึงการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำมาอธิบายถึงสภาพทางสังคมของชุมชนมุสลิม

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ และคณะ (2553) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาตามวิถีอิสลามในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อบูรณาภาพสังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาอุปสรรคที่โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ คุณภาพการศึกษาที่เกิดจากระบบการบริหารจัดการ ระบบการจัดการเรียนรู้ และระบบการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเช่น การพัฒนาหลักสูตร การบริหารงานวิชาการ ความสามารถด้านการจัดการเรียนการสอนของครู การขาดแคลนอัตราากำลังครู การจัดครูเข้าสอนไม่ตรงตามวุฒิการศึกษา ครูผู้สอนไม่มีวุฒิการศึกษาด้านการสอน และความต้องการในการเรียนของผู้เรียนไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ท้องถิ่น รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา ส่งผลให้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับที่ไม่น่าพอใจ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากขาดการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ

นุรีซัน คอเลาะ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการเรียนการสอนและแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียน จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานีตามความเห็นของผู้บริหารโรงเรียนพบว่า ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ที่มีปัญหามากที่สุดคือหลักสูตรไม่ค่อยรัดกุม เนื้อหาน้อยเกินไป ไม่มีงบประมาณในการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาเพื่อทำการปรับปรุงต่อไปด้านการจัดการเรียนการสอน ครูอิสลามศึกษาบางคนขาดจิตวิทยาในการจัดการเรียนการสอน ขาดความรู้ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน นักเรียนบางคนยังไม่มีหนังสือเรียนอิสลามศึกษา และด้านการวัดและประเมินผลครูอิสลามศึกษาบางคนไม่ดำเนินการวัดผลและประเมินผลตามสภาพที่เป็นจริง อีกทั้งสภาพการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานีตามความเห็นของครูอิสลามศึกษาพบว่า ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เนื้อหาในแต่ละบทไม่ครอบคลุมไม่ชัดเจน ไม่รัดกุมและมีเนื้อหาในภาพรวมน้อยเกินไป ด้านการจัดการเรียนการสอน ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา ด้านสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดประเมินผล รูปแบบเกณฑ์การวัดและประเมินผลไม่หลากหลาย

อัสนันย์ อาลีกาแห (2553) ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาและความต้องการของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตาม โครงการพัฒนาการเรียนการ

สอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและ มัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า ระดับปัญหาของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามความเห็น ของครูสอนอิสลามศึกษาด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก 2) การเปรียบเทียบระดับปัญหาของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ตามตัวแปร อายุ วุฒิทางการศึกษาประสบการณ์ ช่วงระดับที่ต่างกันโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน 3) ความต้องการของครูสอนอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานีด้านนี้ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้มีความต้องการมากที่สุดคือ อบรมด้านหลักสูตรแบบเข้มเพื่อความเข้าใจและพัฒนาผู้สอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ นวัตกรรมใหม่ๆที่หลากหลายในการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการสื่อและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีความต้องการมากที่สุดคือ คู่มือการวัดและประเมินการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกระดับการศึกษา

อชชาติ บินล่าเต๊ะ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง หลักการจัดการศึกษาอิสลามของผู้บริหารและครูอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขเกี่ยวกับหลักการจัดการศึกษาอิสลามของผู้บริหาร ใน 2 ด้าน ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ การดำเนินการตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้ไม่บรรลุผลเท่าที่ควร โรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการจัดอบรมสัมมนากระบวนการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้เชิงปฏิบัติการปัญหาหลักสูตรแต่ละโรงเรียนไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการจัดทำ หลักสูตรอย่างเป็นเอกภาพระหว่างโรงเรียน โดยเริ่มจากกลุ่มโรงเรียนเครือข่าย ส่วนปัญหาของครูอิสลามศึกษาใน 3 ด้าน ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ไม่ตรงต่อเวลา โรงเรียนควรแก้ไขด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับครู ปัญหาการแต่งกายไม่สุภาพ โรงเรียนควรมีระเบียบบังคับเรื่องการแต่งกายที่ชัดเจนและครูทุกคนต้อง ปฏิบัติตามปัญหาครูใช้เทคนิควิธีในการสอนแบบเดิมๆ ครูต้องแก้ปัญหานี้ด้วยการมั่นศึกษาหาความรู้เทคนิควิธีการสอนใหม่ๆ อยู่เสมอเพื่อนำมาใช้ในการสอน

สถาบันพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง (2555) ได้ศึกษาการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนในภาคกลาง มีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการ จากการสนทนากลุ่ม พบว่าสำนักงาน กศน.ควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาและปรับปรุงศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนตำบล มีระเบียบเกี่ยวกับการใช้งบประมาณของศูนย์ ฝึกอาชีพชุมชนที่ชัดเจนก่อนที่จะประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติในหน่วยงานในเรื่องการใช้งบประมาณที่ถูกต้อง และเหมาะสมตามหลักสูตร มีการกำหนดจำนวนกลุ่มเป้าหมายย่อยให้เหมาะสมกับงบประมาณ และจัดให้การศึกษอาชีวะเป็นโครงการเฉพาะกิจ สถานศึกษาควรให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร มีการพัฒนาผู้จัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา มีการจัดอบรมวิทยากรอาชีพ เสนอแนะให้สถานศึกษาใช้สื่อการสอนอาชีพที่สถาบัน กศน.ภาคกลางรวบรวมไว้ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น ควรมีการพัฒนาผู้จัดทำสื่อ และจัดงบประมาณสนับสนุน สำนักงาน กศน.ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันทุกระดับ เนื้อหาของการประชาสัมพันธ์ควรตรงกันตั้งแต่ระดับจนถึงระดับล่าง สถานศึกษาควรนำผลจากการนิเทศ ติดตามมาแก้ปัญหาผู้เรียนและการดำเนินการของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนตำบล ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ 2) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้จากผลการสนทนากลุ่ม พบว่า ในเรื่องสื่อ ควรมีการพัฒนาวิทยากรในการจัดทำสื่อ และมีเทคนิคในการใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม วางแผนในการจัดซื้อจัดหาวัสดุฝึกให้เพียงพอกับจำนวนผู้เรียนและระยะเวลาตามหลักสูตร โดยให้สำนักงาน กศน. จังหวัดรวบรวมสื่อ และจัดทำศูนย์บริการสื่อ อีกทั้งให้ผู้เรียน ผู้สอน และผู้จัด วางแผนร่วมกันในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก่อนเสนอขออนุมัติหลักสูตรจากผู้มีอำนาจ การมีส่วนร่วมของเครือข่าย สร้างความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนตำบลให้กับเครือข่าย จัดสัมมนาเครือข่ายที่สนับสนุนงานอาชีพ ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเครือข่ายที่สนับสนุนงานอาชีพในวาระอันสมควร เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวิทยากร โดยให้สถาบันกศน.ภาค สำนักงานกศน.จังหวัด และศูนย์กศน.อำเภอ พัฒนาเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ให้แก่วิทยากร มีการนิเทศติดตามประเมินผลการดำเนินงานของวิทยากรอย่างสม่ำเสมอ การวัดผลประเมินผล สถานศึกษาควรพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการประเมินผล จัดทำคู่มือ วิธีการประเมินผลให้วิทยากร/ครูได้เรียนรู้ และประเมินผลได้ถูกต้องเหมาะสม และ 3) ด้านการนำไปใช้ ด้านการนำไปประกอบอาชีพ สถานศึกษาควรให้ความรู้เกี่ยวกับโลกของงานอาชีพ ในหลักสูตรวิชานั้น ๆ จัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการให้ครบทุกเรื่องตามหลักเกณฑ์ของโครงการ ควรจัดกิจกรรมพัฒนาอาชีพเป็นรายชุมชน หรือพื้นที่แทนที่จะกำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นจำนวนคน ให้ใช้ประโยชน์จากแผนชุมชนในการวิเคราะห์ความต้องการการจัดกิจกรรมพัฒนาอาชีพเพื่อการมีงานทำ

มหามะสักรี ยูนัน (2553) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านจะแนะ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 3 ผลการศึกษา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มประกอบด้วย

1. การจัดหลักสูตร ยึดหลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูอีนประจำมัธยม พ.ศ. 2548 และยึดหลักการอิสลาม 2) การจัดเวลาเรียนร่วมกัน 2 หลักสูตร เวลาเรียนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรอิสลามศึกษา 3) การจัดครูเข้าสอน ยึดวุฒิการศึกษาด้านศาสนาและความถนัดของครู 4) การจัดชั้นเรียน 2 ระดับ ระดับอิสลามศึกษาตอนต้นร่วมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 และระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง ร่วมกับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 5) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 2 ระดับ ระดับอิสลามศึกษาตอนต้นมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถอ่าน คิดวิเคราะห์ และการเขียนภาษามลายู ภาษาอาหรับ และการอ่านและท่องจำอัลกุรอาน และระดับอิสลามศึกษาตอน กลางมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสำรวจความสามารถ ความถนัดความสนใจและพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัว ทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้และทักษะในการดำเนินชีวิต 6) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตามมาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด/ผลการเรียนรู้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มกล่าวคือ

1) ผู้เรียนมีทักษะพื้นฐานและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามหลักอิสลาม 2) ครูมีทัศนคติการจัดการเรียนการสอนตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชนและผู้บริหารให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการศึกษาบนพื้นฐานความต้องการของชุมชน 3) โรงเรียนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน 4) ชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียนและการจัดการศึกษาของรัฐ และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มัจนาทา ศังชะกะถุญณ์ (2548) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางพื้นฐานของการจัดการศึกษาภาคบังคับให้มีคุณภาพตามความต้องการของผู้รับบริการทางการศึกษาว่าโรงเรียนต้องมีผู้บริหารที่ไม่ได้เป็นเพียงนักบริหารมืออาชีพเท่านั้น หากต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ชั้นยอดสามารถระดมทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่ายิ่งในแต่ละชุมชนทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคลากรของหน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชน องค์กร และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่บิดามารดา หรือผู้ปกครองมาช่วยจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียนให้มากที่สุด ด้วยวิธีการเช่นนี้ นักเรียนจะได้เรียนรู้ ค้นคว้าและค้นพบความรู้ต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมและธรรมชาติด้วยตนเอง และจะช่วยให้ นักเรียนภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองเป็นการพัฒนานักเรียนให้มีทักษะชีวิตและหล่อหลอมให้นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนตลอดไป

อำรุง จันทวานิช (2547) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาและการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็น โรงเรียนคุณภาพ ที่มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ มี

ความพร้อมในด้านทรัพยากรวัสดุ เทคโนโลยี งบประมาณ และทรัพยากรบุคคล สามารถให้บริการทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ผู้เรียนมีคุณภาพสูงตามมาตรฐานที่กำหนด เป็นที่ชื่นชมของชุมชน สามารถเป็นแบบอย่างในการให้ความช่วยเหลือชุมชนและโรงเรียนอื่นๆ ได้ โดยใช้แนวทางการจัดการศึกษาเชิงระบบเป็นตัวแปรสำคัญของการจัดการศึกษาของโรงเรียนคุณภาพ ได้แก่

1. ด้านบริบทของโรงเรียน ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียนดี มีสังคมบรรยากาศ ที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ
2. ด้านปัจจัย ประกอบด้วย ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาเป็นมืออาชีพและมีจำนวนเพียงพอ และทรัพยากรวัสดุ เทคโนโลยีและงบประมาณ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน หลักสูตรมีความเหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น สื่อ และอุปกรณ์เทคโนโลยีทันสมัย แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน
3. ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด บรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การบริหารจัดการที่ดี ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และเน้นการมีส่วนร่วม และการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารโรงเรียน